

ТЕМАТИЧНА НОМІНАЦІЯ
Модернізація змісту освіти
для підвищення якості освіти
та освітньої діяльності

ТЕМА КОНКУРСНОЇ РОБОТИ
Реновація варіативної складової
освітньої програми закладу:
авторські спецкурси за вибором.
З досвіду роботи Бердянської
загальноосвітньої школи I–III ступенів № 7
Бердянської міської ради Запорізької області

АВТОРИ ДОСВІДУ

Білай Юрій Вікторович,
директор

Беспалько Лариса Ілівна,
заступник директора

Вовчок Зоя Іванівна,
учитель української мови та літератури,
вища категорія, учитель-методист

Бердянська загальноосвітня школа I–III ступенів № 7
Бердянської міської ради Запорізької області

Запоріжжя
2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Основна частина.....	7
Висновки.....	15
Список використаних джерел.....	18
Додатки.....	22

ВСТУП

Актуальність та перспективність теми. Різноманіття змін у системах сучасної освіти відображає актуальні потреби суспільства в інноваціях, що спрямовані на успішне майбуття. Учень XXI століття — представник Generation Alpha — вимагає нестандартних підходів до побудови освітнього процесу, зокрема запровадження максимально діджиталізованого навчання; суб'єктного навчання, заснованого на глибокій повазі до його особистості, детального знання психології та зацікавленостей нового покоління для ефективного вибудовування комфортного освітнього простору, де право вибору є притаманним для всіх учасників освітнього процесу. Саме тому українська освіта перебуває в перманентному процесі демократизації її системних складових, насамперед у трикутнику «здобувачі освіти — педагогічні працівники — батьки», у межах якого сучасна школа має ставати максимально демократичною, виключно суб'єкт-суб'єктною, тобто зрештою креативно-інноваційною.

Поняття демократизації освіти широке й трактується неоднозначно з огляду на наукові школи та теоретичний/практичний підхід до вивчення цього явища. На переконання фахівців із питань освіти, демократизація стала ключовим мотивом освітніх реформ у цілому й механізмів забезпечення якісної освіти зокрема. Саме таке вибудовування процесу передбачає врахування різноспрямованих запитів у процесі розбудови сучасної моделі закладу; розширення можливостей кожного з суб'єктів освітнього простору та об'єктів освітнього середовища; спрощення та максимальне уникнення бюрократичних процедур тощо.

Демократичність обов'язково пронизує та характеризує весь устрій щоденного життя закладу освіти, насамперед через взаємодію в баченні, сприйнятті й реалізації новітніх тенденцій розвитку суспільства та збагачення їх практичним досвідом. Це набуває особливої ваги в пошуку та запровадженні засобів оптимальній організації діяльності закладу, зокрема і через урахування думки кожного в процесі формування й удосконалення стратегії життєдіяльності та реалізації освітньої програми.

Особливо важливими стають практичні підходи до реалізації поставлених завдань, оскільки саме вони визначають, наскільки адекватно буде підготовлена до нових соціальних і технологічних реалій людина, що сьогодні здобуває освіту. Саме тому на передній план виходять такі чинники середовища закладу: демократичність, відповідність запитам світових економічних стратегій, прагматизація освітнього процесу, науко- і технікоцентричність знань, наскрізна диджиталізація. У цьому сенсі особливої актуальності й ваги набуває тематика дисциплін варіативного циклу навчального плану, що мусить чітко збігатися із запитами здобувачів освіти та їхніх батьків, технічним можливостям закладу та високим рівнем конкурентоспроможності педагогів у певній освітній галузі.

Саме тому реновація варіативної складової освітньої програми закладу має органічно поєднувати вимоги Державного стандарту базової середньої освіти (2020), Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011) [8] й вимоги професійних стандартів за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» та «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [1], орієнтуючись на актуальність і подальшу нагальну необхідність реалізації сформованих у здобувачів освіти компетентностей для подальшого продуктивного успішного життя в мінливих умовах, зокрема військового сьогодення нашої Батьківщини. Саме для цього менеджери закладу освіти мають постійно оновлювати, стимулювати й скеровувати процес взаємодії та співпраці всіх учасників освітнього процесу, зокрема через запровадження в освітній процес, що здійснюється в умовах довготривалого дистанційного навчання, авторських спецкурсів за вибором, запропонованих і обраних самими здобувачами освіти та їхніми батьками, як одного із найбільш ефективних і дієвих прийомів реалізації концепції демократичної школи.

Теоретичні основи представленої теми. Національну основу сучасної системи освіти складають процеси демократизації, надання права вибору здобувачу освіти та диджиталізація. Авторські спеціальні курси за вибором та факультативи традиційно вважаються ефективним інструментом забезпечення обраного шляху

демократизації, адже дадуть змогу всім учасникам освітнього процесу долучитися до вибудовування сталої стратегії розвитку закладу освіти та формування її успішного поступу в умовах жорстокої конкуренції, що неодмінно виникне після деокупації українських територій.

Значна кількість закордонних дослідників, зокрема Р. Голлоб, Т. Хаддлстон, П. Крапф, Д. Роу, В. Талман [17], для успішного впровадження ідей демократії в освіту виокремлюють три підходи: навчання про/для/через демократію. «Навчання про демократію» спрямоване на оволодіння знаннями про демократичні цінності у процесі вивчення предмета «Громадянська освіта» або через інтродукцію його ідей у зміст різних предметів (являє собою мультидисциплінарний підхід у чистому вигляді). «Навчання для демократії» спрямоване на підготовку до життя в демократичному суспільстві (має переважно прикладний характер). «Навчання через демократію» пов'язане із набуттям суто практичного досвіду демократичної поведінки в будь-якому соціумі. Особливо актуальним в умовах російсько-української війни стає використання всіх окреслених шляхів формування особистості громадянина, національно свідомої особистості, інноватора, патріота, готового до швидкоплинних змін.

Натепер питання демократизації освіти набуло надзвичайної актуальності та є предметом досліджень вітчизняних учених, зокрема в дослідженнях В. Андрущенко [10], В. Кременя [16], Л. Колесник і Т. Матусевич [25] та інших теоретиків педагогічної науки.

В. Андрущенко, аналізуючи процеси формування світогляду та демократичної аксіологічної платформи, наголошує, що загальна демократизація освітнього процесу вимагає оновлення змісту управлінської культури та активного застосування процесу та чинників демократизації, насамперед громадянської компетентності всіх учасників освітнього процесу [10].

Важливим для нашої роботи було й засадниче положення колективної монографії, укладеної В. Кременем, де, визначаючи сутність філософії освіти, він наголошує на тому, що суспільство ХХІ ст. - це «суспільство знань», яке визначає сенси усього майбутнього існування, а його учениця і послідовниця

Л.Войнаровська стверджує, що творчість є обов'язковою домінантою сучасного суспільства знань [15].

Досліджуючи результати проведеного опитування з питань демократії в освіті, Л. Колесник і Т. Матусевич встановили існування певних викликів, певні прогалини в знаннях про демократію та деяку обмеженість та стандартність у підходах закладів освіти до її становлення саме через відсутність інноваційного мислення. Дослідниці наголосили на необхідності оновлення цього процесу та реального запровадження в освітній процес, що і стало поштовхом до нашої діяльності.

Процес демократизації освіти окреслюється ними як диференційоване впровадження світових демократичних засад, принципів, цінностей тощо в організацію українського шкільного освітнього простору. До демократичних цінностей автори пропонують відносити насамперед комунікацію в мультиетнічному суспільстві, здатність розв'язувати конфлікти різних рівнів і видів, обґрунтовано відстоювати власну позицію, критично мислити й позитивно реагувати, поважаючи оточуюче культурне різноманіття. Це важливо (і на цьому наголошують усі дослідники), оскільки їх спільною непохитною основою були й залишаються свобода, рівність, братерство, солідарність, права людини, народний суверенітет, повага до людей, їхньої гідності тощо, що мають вагу у всьому демократичному світі.

Важливим кроком у розвитку демократизації освіти стала участь закладу в програмі підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа», спрямованій на підтримку системних демократичних реформ, зокрема шкільної освіти в Україні, реалізовуваній Європейським центром імені Вергеланда (Осло, Норвегія) за підтримки Міністерства закордонних справ Норвегії у співпраці з Міністерством освіти і науки України, Радою Європи, БО «Центр освітніх ініціатив» та Всеукраїнським фондом «Крок за кроком». Виходячи з провідного слогану підтримки педагогів, які мають виховати відповідальних дітей, ми створюємо відкритий простір для успішного професійного розвитку й самореалізації вчительства, що передбачає інноваційний інструментарій, усе нові підходи й

матеріали для розвитку компетентної креативної особистості здобувача освіти. Ми цінуємо кожного й кожную незалежно від місця в шкільній команді; підтримуємо найнестандартніші ідеї; вітаємо участь кожного в роботі, спрямованій на розвиток; зрушуємо зміни у всіх сферах шкільного життя; навчаємося один в одного; розвиваємося всі разом.

Новизна дослідження обумовлена застосуванням для реалізації процесу демократизації освітнього простору транзитологічного підходу, який дозволяє успішно впроваджувати процеси демократизації та прогнозувати й моделювати їх подальший розвиток на базі окремого закладу освіти. Уперше на території Бердянської ОТГ саме наш заклад освіти запровадив спецкурси за вибором з ініціативи здобувачів освіти та їхніх батьків як один з інноваційних шляхів реалізації концепції демократичної школи та розвитку громадянських компетентностей здобувачів освіти.

Провідна педагогічна ідея дослідження полягає у запровадженні процесу вибору учнями курсів варіативної складової освітньої програми задля розширення демократичних засад організації освітнього процесу у рамках шкільного проєкту «Демократична школа та запровадження її елементів в освітній процес закладу», спрямованих насамперед на розширення демократичних засад організації освітнього процесу, формування та розвитку громадянських компетентностей здобувачів освіти у всіх її виявах. До цього задіюються всі зацікавлені у формуванні та імплементації стратегії особи, реальними справами допомагаючи конструювати його відповідно до викликів сучасних мінливих і непередбачуваних реалій.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Головною метою є започаткування, створення та реалізація системи запровадження курсів за вибором як одного з найефективніших механізмів побудови демократичної школи та вдосконалення в ній громадянської компетентності учасників освітнього процесу.

Зважаючи на досвід діяльності демократичної школи та унікальність роботи нашого закладу освіти не тільки в умовах пандемії та війни (наш колектив працює в дистанційному режимі через специфічні обставини з вересня 2021 року), нами визначено деякі специфічні завдання саме в пошуці й запровадженні ефективних кроків доповнення шляхів реалізації моделі демократичної школи на теренах Бердянської громади (і в умовах окупації в тому числі).

Завдання:

1. Доповнити чинний механізм запровадження демократичних змін, апробований на окремо взятому закладі загальної середньої освіти.
2. Мотивувати власним прикладом заклади освіти Бердянської ОТГ до системного залучення здобувачів освіти та їхніх батьків разом із педагогічними працівниками до процесу формування варіативної складової навчального плану з урахуванням їхніх інтересів, зацікавлень, актуальності й реальних можливостей.
3. Сформувати механізм обрання й запровадження авторських спецкурсів за вибором на базі моделі демократичної школи.
4. Систематично вдосконалювати, принципово оновлювати й постійно поповнювати каталог авторських спецкурсів за вибором, ураховуючи їхні запити й актуальність для подальшої самореалізації учнів;
5. Засвідчити необхідність запровадження означених курсів на всіх рівнях здобуття освіти.
6. Довести ефективність запровадженого підходу.

Тривалість роботи над досвідом: 2020-2023 рр.

I етап – підготовчий – грудень 2020 року – лютий 2021. У його межах було здійснено пошук та опрацювання науково-методичної літератури й досвіду колег з різних напрямів експерименту, визначено його базу, створено творчі групи для проведення II етапу експериментальної роботи, за результатами якої окреслено коло педагогів, що будуть залучені до проведення дослідження. Педагогічною радою було ухвалено рішення про затвердження мети, завдань, гіпотези, а також траєкторії етапів дослідження.

II етап - концептуально-діагностичний (березень 2021 - червень 2021) передбачав розроблення мобільними творчими групами концептуальних засад дослідно-експериментальної роботи, що враховувала сучасні системні оновлення змісту освіти, можливість широкого застосування педагогічної автономії у різних сферах професійної діяльності, запровадження педагогіки партнерства та засад Нової української школи в сучасний освітній процес. Містким став процес добору методик і технологій навчання з огляду на особливості процесу запровадження авторських спецкурсів. Особливої ваги набув процес вибудовування системного багатовекторного моніторингу всіх напрямів експерименту.

III етап – формувальний – липень 2021 – травень 2023. Запровадження розробленого курсу в освітній процес закладу та перевірка його ефективності. Внесення уточнень, змін і коректив до авторських програм, встановлення актуальності окремих тем з огляду на реалії часу. Удосконалення методичних засобів побудови освітніх занять, запропонованих на попередньому етапі.

У цілому було здійснено експериментальну перевірку висунутої гіпотези щодо ефективності реновації варіативної складової освітньої програми закладу, здійснено експериментальне впровадження авторських курсів за вибором, удосконалено психолого-педагогічні засади формування успішного учня демократичної школи; практично відпрацьовано взаємодію учасників освітнього процесу. Систематизовано набутий досвід з питань функціонування системи демократичної школи.

IV етап – узагальнювальний – червень-серпень 2023 рік. Узагальнення та презентація педагогічній громаді регіону результатів та ефективності запровадження авторських спецкурсів за вибором.

Технологія реалізації інноваційного досвіду. Напрацювання даного досвіду реалізовувалося в рамках дії експерименту закладу освіти «Демократична школа та запровадження її елементів в освітній процес закладу», яка діяла протягом 2020-2023 років.

Ідея оновлення освітнього процесу закладу була обумовлена новими непростими умовами, у які потрапив заклад освіти: руйнуванням навчальних приміщень, капітальним ремонтом закладу, що призвело до переходу на навчання із застосуванням дистанційних технологій, подальша пандемія та повномасштабна війна. Відбулося оновлення педагогічного колективу, який очолив молодий фахівець, котрий обрав шлях ризикованого, але необхідного експериментування із оновлення змісту освіти.

У цілому процес дослідження без урахування етапності дій представлений у вигляді схеми технології розробки та запровадження спецкурсів за вибором (Додаток 9).

На першому етапі змін було ухвалене рішення взяти участь у дослідницько-експериментальній роботі за темою «Демократична школа та запровадження її елементів в освітній процес закладу» з метою перебудови внутрішньої системи прийняття та втілення рішень, яка б докорінно змінила заскорузлу структуру управління та взаємодії учасників освітнього процесу. Громадянська компетентність, на думку нової адміністрації закладу, повинна була стати однією з найважливіших в системі формування нової особистості здобувача освіти. Саме на це було спрямовано ухвалу педагогічного колективу та рішення педагогічної ради щодо пошуку інноваційних форм організації освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства в демократичній школі.

Найоптимальнішим шляхом збирання, узагальнення й контамінації різноманітних ідей учасників освітнього процесу з досліджуваного питання стало створення кейсу педагогічних ідей, спрямованих на формування сучасних

компетентностей, що сприятимуть успішній самореалізації здобувачів освіти в сучасному мінливому світі.

Усі залучені до цього процесу продукували чимало ідей, обумовлених творчими інсайтами. Особливо активними були здобувачі освіти, які пропонували чимало цікавих актуальних тем, маршрутів, форм роботи. Систематизований матеріал було запропоновано широкому загалу через Google-форми (Додаток 1, 2) з метою обрання найактуальніших напрямів освітньої діяльності.

У такий спосіб учасники процесу (батьки та діти) змогли визначитися з бажаними траєкторіями побудови освітнього процесу з урахуванням освітніх запитів та можливостей педагогічного колективу.

Повторний моніторинг дав змогу створити різнорівневі креативні пошукові команди, які успішно продукували матеріали для навчання, вносили до нього корективи й уточнення, проводили часткову апробацію, отримували різноманітне рецензування.

Одним із найбільш ресурсозатратних етапів стала реалізація запропонованих ідей в освітній процес, запровадження інноваційних шляхів, форм і методів вивчення матеріалів, яке потребувало значної уваги до всіх проявів реалізації компетентностей, насамперед громадянської, у процесі опанування освітнього матеріалу. Важливо було обрати максимально доцільні для учасників освітнього процесу засоби та елементи її формування, аби досягти запланованих результатів.

У рамках європейської моделі компетентностей нам було важливо відслідкувати і сформулювати європейські цінності (повага до людської гідності та прав людини; визнання цінності культурного різноманіття; визнання цінності демократії); ставлення (відкритість до інших культур, переконань і світогляду інших людей; повага; громадянська свідомість; відповідальність; впевненість у собі; прийняття невизначеності та неоднозначності); знання та критичне розуміння (знання самого себе та критична самооцінка; знання та критичне розуміння мови й особливостей спілкування; знання та критичне розуміння світу); вміння (уміння самостійно вчитися; аналітичне та критичне мислення; вміння слухати та

спостерігати; емпатія; гнучкість та вміння адаптуватися; мовні, комунікативні вміння та багатомовність; уміння співпрацювати; уміння вирішувати конфлікти).

Дослідження здійснювалося з урахуванням компонентів громадянської компетентності: когнітивного, ціннісного, операційно-діяльнісного та мотиваційного. Критеріями оцінки результатів діяльності із запровадження спецкурсів стали вияви її сформованості, які вимірювалися через компетенції, кожна з яких деталізувалася конкретними виявами.

Соціально-комунікативна презентувалася такими виявами: комунікативні вміння, навички спілкування, встановлення конструктивних відносин із людьми, вміння вести діалог, брати участь у громадському обговоренні суспільних проблем. Інформаційно-медійна - вміння критично мислити, шукати, аналізувати й оцінювати інформацію, критично оцінювати медіа повідомлення на основі джерел, соціальної ситуації. Солідарність, розв'язання соціальних конфліктів, проблем - уміння розв'язувати соціальні суперечності, установка на толерантне розв'язання конфліктів, здатність до успішної взаємодії з іншими, мирного співіснування в умовах соціокультурного різноманіття. Відповідальний соціальний вибір й ухвалення рішення - готовність до ухвалення обґрунтованого рішення на основі усвідомленого й виваженого вибору. Громадянська участь - установка на відповідальну суспільну діяльність, навички участі в соціальних та політичних процесах.

Кожен з виявів було оцінено комплексно від 1 до 4 балів, де 1 - нічого не змінилося, 2 - майже не змінилося, 3 - частково змінилося, 4 - значно вдосконалено всіма учасниками освітнього процесу. Це дозволило прибрати суб'єктивне оцінювання й виявити реальну картину експерименту. Учасникам дослідження пропонувалося в різний час (на початку навчального року, у кінці жовтня, грудня, березня і травня) оцінити рівень вияву певних компетенцій (Додаток 10). Системний моніторинг, здійснюваний усіма учасниками освітнього процесу, дав змогу не тільки отримати загальні результати, а й зіставити різне трактування оцінювання педагогами, батьками й однокласниками, які переважно збігалися. У додатку наведено анкету для батьків, для учнів та педагогів вони аналогічні. За

підсумками анкетування створювалася таблиця підсумкового оцінювання динаміки виявів формування громадянської компетентності здобувачів освіти (Додаток 11 та Додаток 12).

Позитивні відгуки щодо запровадження спецкурсів підтвердилися дослідженнями науковців і практиків, залучених до рецензування. Схвальні рекомендації було отримано від провідних науковців Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова, Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Бердянського державного педагогічного університету, провідних педагогів-новаторів регіону. Досвід роботи було презентовано педагогічній громаді регіону, педагоги якого застосовують його елементи у практичній діяльності.

Разом із тим, слід наголосити, що, зважаючи на специфіку ситуації сьогодення, ми відчуваємо потребу постійно оновлювати зміст матеріалів, добирати все нові форми і методи роботи з учнями. Це дозволило відкоригувати тематичні складові спецкурсів та значно урізноманітнити освітній процес.

Слід зауважити, що на рівні Бердянської громади авторами концепції неодноразово порушувалося клопотання про запровадження системи демократизації складання варіативної складової навчального плану закладу через співпрацю у трикутнику «педагоги — здобувачі освіти — батьки».

Вибудовування демократичної школи в непростих умовах дистанційного навчання, що розпочалося в закладі освіти через реконструкцію приміщень, зумовило колективний пошук інноваційних форм зацікавлення в сучасному навчанні, креативній діяльності педагогів, що вилилося й у створення нових дисциплін (спеціальних курсів за вибором та факультативів) для успішного учіння наших здобувачів освіти в умовах жорстоких реалій з урахуванням їхніх зацікавлень.

Провівши на засадах анонімності гугл-опитування (Додаток 1, 2) серед учасників освітнього процесу, ми отримали достеменні результати I етапу релевантних досліджень на базі всього закладу. Було встановлено, що серед різноманіття тем (а їх було запропоновано більше десятка), найбільшої

популярності набули різноспрямовані навчальні дисципліни. Так, було встановлено, що більшість батьків початкової школи висловила бажання запровадити до варіативної частини курс, побудований на сучасних інструментах Нової української школи; середня ланка (5-9 класи) висловила бажання запровадити спеціальні курси, що інтегрують культуру, зокрема етнографію, історію та літературу; для старшокласників особливий інтерес становили теми, пов'язані з мілітарною регіональною історією.

Запропоновані деталізовані курси за вибором реалізувалися через більш конкретні теми: «Досліджуємо з Lego» (3 і 4 класи) (Додаток 1), «Міфологія та демонологія українців» (9 клас), «Військова історія півдня України 1917-1921 рр.» (10 клас) (Додаток 2), що отримали найбільшу підтримку серед респондентів — від 59 до 91%. Ураховуючи здобуті результати повторного моніторингу, педагогічна рада в рамках професійних спільнот делегувала створення програм спецкурсів і досвідченим, і молодим педагогам, створивши креативні пошукові фахові команди, у тому числі й міжзакладові та міжфахові. До роботи було залучено працівників Центру професійного розвитку КУ «ЦПРПП» БМР, педагогів інших закладів загальної середньої освіти (Бердянська гімназія №3 «Сузір'я»), а до рецензування — провідних науковців Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова, Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Бердянського державного педагогічного університету, провідних педагогів-новаторів регіону.

Робота над проектами спецкурсів дала змогу сформувати творчі спільноти, учасники яких, незважаючи на різний вік, досвід, наукові вподобання, методичні підходи до навчання в сучасних умовах, погляди на дидактику й сучасні технології, що спродукували якісний інноваційний матеріал у стислі часові рамки.

Вивчивши й відредагувавши отриману продукцію, науково-методична рада запропонувала внести доповнення, і після реалізації цього завдання надала дозвіл на впровадження означених програм в освітній процес Бердянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №7 Бердянської міської ради Запорізької

області. Імплементация дисциплін у шкільний розклад відбувається відповідно до чинного законодавства з питань організації освітнього процесу.

Усі авторські програми передбачали розвиток як спільних для всіх здобувачів освіти компетентностей (спілкування державною та рідною, іноземними мовами; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; соціальна та громадянська компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури), так і тих, що формувалися суто під час конкретних занять, які дуже часто виходять за рамки уроку.

Зважаючи на постулат сучасної освіти, що навчання через гру дозволяє активно розвивати компетентності, ми застосували конструктори LEGO як високофункціональну складову пізнавально-розвивальної системи навчання, зорієнтованої на розвиток компетентностей. Зважаючи на мету курсу – розвиток ключових компетентностей НУШ через модель систематизованих програмних елементів та завдань Lego-інструментарія – було виконано чимало завдань, провідними з яких вважаємо формування ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти; розкриття творчого потенціалу молодших школярів; сприяння їх когнітивному й соціальному розвитку: уміння працювати в команді, комунікувати й домовлятися, розвивати емоційний інтелект; удосконалювати вміння досліджувати, проектувати, експериментувати, візуалізувати, моделювати процеси; удосконалювати вміння використовувати здобуті знання у власному житті (Додаток 5).

На думку педагогічного загалу, важливість курсу «Військова історія Півдня України (1918-1921 рр.)» обумовлена подіями російсько-української війни, яка триває з 2014 року, бо саме з того часу ми змушені захищати власну незалежність. А для цього вкрай необхідно враховувати уроки власної історії, аби не повторювати вже допущених прорахунків і помилок (Додаток 6).

Вибудовуючи курс, автор мав на меті сформувати в учнів розуміння тяглості історичного процесу; ознайомлення з методами, технологіями та інструментарієм історичних досліджень; органічної взаємодії загальнолюдського, національного та особистісного поступу суспільства; і зрештою – формування особистості патріота

України з активною громадянською позицією на засадах критичного мислення. Це передбачає формування у здобувачів освіти розуміння військової історії як частини історії країни; створення сприятливих умов для здобуття системних знань про події військової історії Півдня України столітньої давнини; спонукання до дослідження військової історії України та рідного краю; формувати вміння добирати й використовувати інформацію про минуле з різних видів історичних джерел, артефактів, об'єктів навколишнього історичного середовища (музеїв, архівів, пам'яток культури та архітектури), а також інформаційно-комп'ютерних.

Розвиток національного світогляду зазвичай відбувається за багатьма напрямками. А оскільки формування українських культурних традицій проходило в умовах взаємовпливів європейської цивілізації та архетипів язичницької системи, необхідно навчити наших дітей усвідомлювати саме їх національну специфіку. У цьому сенсі вибір здобувачами освіти цікавого для них напряму – національної міфології та демонології зокрема - сприяв національній самоідентифікації через опанування теорії міфів, визначення характерних рис міфології та демонології українців, визначення специфіки розвитку багатовекторної вітчизняної міфологічної системи, її відображення в українському літературному процесі, відстежувати різні інформаційні потоки, знаходити відображення міфологем у щоденному побуті українців (Додаток 7).

Важливою умовою запровадження авторських курсів за вибором було використання їх реалізації інноваційних технологій побудови занять, що активно відбувалися до початку повномасштабної війни 2022 року. З цією метою авторські колективи вибудовували траєкторію поурочного планування з урахуванням обов'язкового фідбеку в кінці кожної мікротеми. І це були не тільки традиційні узагальнювальні заняття, а й віртуальні відвідування музеїв міста, де наші здобувачі освіти були співведучими екскурсій для школярів; також дієвим засобом для реалізації поставлених завдань тісної співпраці батьків та дітей стала спільна виставка «Наше Lego» (січень 2022), умовою участі в якій було створення авторського (родинного) продукту; літературні читання на паралелі класів.

Таке незвичайне закінчення навчальних занять уможливилось через застосування нестандартних форм уроку. Пропоновані курси мають чітко виражену практичну спрямованість, тому навчання було зорганізовано на засадах діяльнісного підходу, уроки побудовано як гру в широкому сенсі цього слова, але кожен містив елементи лекцій, бесід, наукових повідомлень, рольових ігор.

Зацікавлення темами в базовій та старшій школі обумовило певну гейміфікацію занять, а також застосування технології обернутого уроку, побудованого з урахуванням засад проєктної діяльності. Крос-культурна технологія активно застосовувалася у процесі вивчення літературних джерел та історичних документів. У процесі роботи здобувачі освіти сформували вміння працювати в різнорівневих ротаційних командах, вивчати додаткову наукову й художню літературу з різних джерел, навчилися працювати в архівах закладів міста, різнобічно студіювати етнографічні джерела, активно шукали ефективні освітні платформи та програми для колективної співпраці, для спільної діяльності та презентації результатів дослідження, зокрема Learningapps, Google Classroom, Nearpod, Padlet, Easy test maker, Jamboard, «Google-Земля», «Google Arts/Culture» тощо.

Вагомою складовою курсів стала самостійна робота здобувачів освіти, що певною мірою готувало їх до здобуття освіти професійного та вищого рівнів. Цікавою й ефективною виявилось інтерв'ювання героїв (у нашому випадку – осіб, причетних до тематики уроків), що дозволило підняти рівень міжкомандної комунікації на гідний рівень. Поширення набули й бінарні заняття, де іноді в незвичайних ракурсах поєднувалися історичні та етнографічні матеріали, що зрештою виливалися в театралізовані дійства, оскільки діти-візуали домінують у класних колективах (відповідно до досліджень шкільного психолога) (Додаток 3). Для задоволення потреб аудіалів нами було запроваджено аудіоуроки, роль «диджеїв» у яких відводилася саме учням чи їхнім батькам, тобто в цілому вчитель виконував роль фасилітатора або ж навіть модератора.

Ознайомлення з літературними джерелами з демонології завершилося уроком-інсценізацією вечорниць, де учасники ознайомили із народними звичаями,

традиціями, ворожіннями, зокрема проти нечистої сили, навчили гостей виготовляти обереги від неї й запропонували повісити їх у своїх домівках проти сучасної нечистої сили (окупантів). Формат інсценування зімпонував і старшокласникам при обранні підсумкового заняття: урок «У пошуках бердянських демонів» не тільки відкрив невідомі куточки міста, а й розповів про їх надзвичайну демонічну силу, про яку більшість містян і не здогадувалася.

У всіх класах, де реалізовувалися авторські курси, педагоги дотримувалися важливої вимоги, яка властива зазвичай урокам-психотренінгам: підтримувати в учнів прагнення до пошуку нових нестандартних рішень, забезпечити емоційну підтримку, переживання радості успіху. Саме такий підхід засвідчив високий рівень задоволення здобувачів освіти та їхніх батьків процесом викладання авторських курсів за вибором, їх змістовим наповненням і результатами навчання (Додаток 4).

До організації та проведення занять було залучено тренерів програми «Досліджуємо з Lego», музейних працівників, викладачів Бердянського державного педагогічного університету, краєзнавців-аматорів, етнографів, фахівців з питань інноваційних стратегій розвитку, місцеві фольк-рок колективи, ІТ-фахівців, представників учительства з інших регіонів (м. Вугледар Донецької області).

На міському рівні запропонований досвід роботи було презентовано під час проведення семінару з питань інноваційної діяльності закладів освіти громади в рамках модуля з питань академічної свободи педагогічних працівників, і його було високо оцінено колегами; на конференції «Нові педагогічні виміри професійного розвитку майбутніх учителів: сучасні реалії та виклики» (15 листопада 2022 р.) загальноміських семінарах-презентаціях «Шість цеглинок» як інструмент партнерства між початковою та середньою школою», «Тренажер з Lego. Додавання і віднімання трицифрових чисел», круглих столах «Цілісність між дошкільною та початковою освітою», «Регіональна військова історія та її місце в системі навчання», освітньому івенті «Література під іншим кутом зору».

Найвищим рівнем оцінки стало схвалення на засіданні науково-методичної ради комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради авторських програм курсів за

вибором: «Військова історія Півдня України 1917-1920 рр.» (протокол №9 від 15.12.2022 р.); «Міфологія та демонологія українців» (протокол №2 від 23.02.2023р.); «Досліджуємо з LEGO» (протокол № 3 від 10.03.2023 року).

Результативність досвіду. Апробація програм курсів за вибором протягом 2022-2023 навчального року демонструє динамічне зростання зацікавленості здобувачів освіти варіативною складовою предметів (Додаток 8), адже вони через демократичні інструменти були долучені до процесу вибору, складання та напрацювань авторських курсів за вибором.

Висновки сформульовано за результатами анкетування всіх учасників освітнього процесу, залучених до експерименту, після завершення 2022-2023 навчального року в Бердянській загальноосвітній школі I-III ступенів № 7 Бердянської міської ради Запорізької області.

Запропонований підхід до вдосконалення громадянської компетентності здобувачів освіти шляхом їхнього залучення до формування, удосконалення та проведення авторських спецкурсів є ефективним, що підтверджується релевантними статистичними показниками, представленими в Додатку 13 (3-4 класи), Додатку 14 (9 клас) та Додатку 15 (10 клас).

Рекомендації щодо впровадження досвіду до масової педагогічної практики. Враховуючи поглиблення демократизації суспільства в цілому й освіти зокрема та незважаючи на повномасштабну військову агресію, для розширення базових знань здобувачів освіти та системної залученості до розробки стратегії діяльності закладу вважаємо за доцільне продовжувати поглиблення описаного експерименту з поступовим переходом до впровадження запропонованої системи роботи на всі класи закладу освіти.

Пропонуємо охочим закладам освіти широко застосовувати авторські курси за вибором в освітній діяльності закладу як інструмент демократизації освітнього процесу, шлях розвитку партнерських взаємин усіх його учасників, засіб розвитку особистості учня, зацікавленого в навчанні.

Впровадження досвіду роботи до масової педагогічної практики можливе будь-яким закладом загальної середньої освіти за умови дотримання

демократичних принципів управління процесами, наявності сталого творчого колективу та бажання учасників освітнього процесу.

ВИСНОВКИ

1. Доповнено й апробовано на окремому закладі загальної середньої освіти механізм запровадження демократичних змін інноваційними заходами, а саме через вивчення рівня зацікавленості здобувачів освіти та їхніх батьків доповнено варіативну складову спеціальними курсами з вибором. Для цього вивчено питання, які, на їхню думку, необхідно додати до навчального плану закладу освіти (шляхом гугл-опитування). Завдяки анонімності це дало максимально достеменні результати, крім того, дозволило уникнути реалізації традиційної потреби врахування думки лише педагогічних працівників. Було встановлено, що більшість батьків початкової школи висловила бажання запровадити до варіативної частини курс, побудований на інструментах Lego. Середня ланка (5-9 класи) висловила бажання запровадити спеціальні курси, що інтегрують культуру, історію та літературу, стимулюють учнів до читання й вивчення етнографії. Старша ланка визнала важливою для вивчення мілітарну історію регіону. Ураховуючи здобуті результати, педагогічна рада в рамках професійних спільнот делегувала створення програм спецкурсів і досвідченим, і молодим педагогам, визначивши чіткі вимоги до укладання матеріалів, проаналізувавши й затвердивши їх відповідно до чинних вимог.

2. За підтримки відділу освіти виконавчого комітету Бердянської міської ради та у співпраці з КУ «ЦПРПП» БМР було розпочато презентацію досвіду роботи закладу на рівні громади, зокрема проведено вебінар для вчителів закладів освіти щодо можливостей роботи з Lego-інструментарієм та можливістю формування на його базі дисциплін варіативної складової. На засіданні професійних спільнот представлено результати роботи щодо проведення експериментальних занять, надано відгуки колег і науковців, які рекомендували напрацьовані матеріали затвердити як ефективні авторські курси за вибором науково-методичною радою ЗОШПО. У процесі реалізації матеріалів їх було презентовано творчим об'єднанням закладів освіти як один із можливих шляхів реалізації творчого потенціалу педагогічного колективу в умовах реалізації академічної автономії закладу освіти та творчої свободи кожного педагога.

3. У процесі реалізації запропонованої ідеї та поставленої мети було сформовано й постійно удосконалювано схему технології формування громадянської компетентності здобувачів освіти через запровадження спецкурсів на базі моделі демократичної школи (Додаток 9).

Він виявився насамперед у всеосяжному діалозі всіх учасників освітнього процесу для формуванні варіативної складової навчального плану, формуванні довірливого ставлення до думки здобувачів освіти та їх батьків у процесі формування навчального плану. У процесі роботи над авторськими спеціальними курсами за вибором учні, їхні батьки та вчителі стали справжньою командою одnodумців – творців змін через механізми демократичної співпраці.

Під час роботи над створенням, затвердженням авторських спецкурсів та їхньою імплементацією в освітній процес закладу освіти педагогічної радою було затверджено алгоритм дій щодо їхнього створення в разі згоди батьків та здобувачів освіти інших класів на подальшу командну роботу в рамках шкільного експерименту. Створено креативний хаб з модерування й поглиблення процесу створення авторських спецкурсів, котрий вивчає, відслідковує зацікавлення всіх учасників освітнього процесу, формулює можливості для вчителів щодо створення спецкурсів. Розпочато їх удосконалення, оновлення й поповнення каталогу.

4. Запроваджені спецкурси підтвердили ефективність застосування за багатьма критеріями. Було задоволено основні потреби учасників освітнього процесу щодо актуальних сучасних знань, умінь і компетентностей, спрямованих на зацікавлення навчанням, а зрештою – різнобічний розвиток особистості. Це передбачає формування провідних компетентностей людини майбутнього, удосконалення вмінь досліджувати, проєктувати, експериментувати, моделювати, використовувати здобуті знання для подальшого забезпечення власного досвіду та творчого застосування, сприяти особистісному зростанню кожної дитини.

5. Засвідчено актуальність запровадження презентованих курсів на всіх рівнях здобуття освіти. На сьогодні в рамках роботи закладу освіти проводиться активна робота щодо подальшого поглиблення експерименту та розповсюдження його на всі без винятку класи на основі ухвали педагогічної ради щодо необхідності

розширення експерименту з варіативною складовою та створення авторських курсів за вибором на всі класи Бердянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №7. Яскраво продемонстровано широку підтримку батьківською громадою, здобувачами освіти й педагогами ідеї запровадження у варіативну складову спецкурсів на системній основі.

Зважаючи на реальні умови, у яких опинилися всі учасники освітнього процесу, необхідно зважити на те, що в процесі трансформації освітнього процесу авторські курси за вибором у цілому були успішно скеровані на закріплення у дітей та педагогів належного рівня мультимедійної та цифрової культури, цифрових компетентностей, що дадуть зрештою змогу навчатися будь-де й будь-коли, опановувати hard skills, soft skills, комунікаційні навички, а також digital-скіли, успішно долати освітні втрати, що вибудовуються на засадах діджитал-менеджменту.

Список використаних джерел і літератури

Джерела

1. Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти; Вчитель закладу загальної середньої освіти; Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста) URL: <https://register.nqa.gov.ua/profstandart/vcitel-pocatkovih-klasiv-zakladu-zagalnoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 04.06.2023).
2. Електронна навчальна бібліотека української фольклористики. Лабораторія фольклористичних досліджень. URL: <https://labs.lnu.edu.ua/folklore-studies/proekty/elektronna-navchalna-biblioteka-ukrajinskoji-folklorystyky> (дата звернення: 04.06.2023).
3. Електронний архів українського фольклору. URL: <https://folklore-archive.org.ua/> (дата звернення: 04.06.2023).
4. Знадоби до української демонології. Т. II. Випуск 1 / Зібрав Володимир Гнатюк. *Етнографічний збірник*. Львів : Накладом НТШ, 1912. Т. XXXIII. 237 с. URL: https://archive.org/details/etnograf_zb_33/page/n277/mode/2up (дата звернення: 04.06.2023).
5. Знадоби до української демонології. Т. II. Випуск 2 / Зібрав Володимир Гнатюк. *Етнографічний збірник*. Львів : Накладом НТШ, 1912. Т. XXXIV. 280 с. URL: https://archive.org/details/etnograf_zb_34/page/n305/mode/2up (дата звернення: 04.06.2023).
6. Концепція нової української школи. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 04.06.2023).
7. Онищук А. Матеріали до гуцульської демонології. Записані у Зелениці Надвірнянського повіту 1907-1908 рр. *Матеріали до української етнології*. Львів : Накладом НТШ, 1909. Т. XI. (Ч. 2). С. 1-139. URL: <http://surl.li/hpymu> (дата звернення: 04.06.2023).

8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>

9. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь – бакалавр. Галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка. Спеціальність –
013 Початкова освіта. С. 22. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf> (дата звернення: 04.06.2023).

Література

10. Андрущенко В. П. Освіта як чинник формування демократичного світогляду студентів. *Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія* : журнал наук. праць. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Творче об-ня «Нова парадигма». Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 119. С. 3-12.

11. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Київ : Довіра, 1992. 414 с.

12. Використання гри для активізації навчально-виховного процесу: посіб. для студ. пед. вузу та викладачів / Уклад. : Мішкурова В. Ф.; Пащенко М. І. Київ : Наук. світ, 2001. 348 с.

13. Гаврилова Л., Бескорса О., Ішутіна О. Демократизація освітнього простору: досвід університетів України. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ : ДДПУ, 2021. Вип. 14. (Ч. 2). С. 5–12.

14. Гнатюк В. Нарис української міфології. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2000. 263 с.

15. Гра по-новому, навчання по-іншому. Методичний посібник / Упорядник О. Рома. LEGO Foundation, 2018. 44 с.

16. Синергетика і освіта : монографія / За ред. В. Г. Кременя. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 348 с.

17. Живемо в демократії: плани уроків з питань Освіти для демократ. громадянства та Освіти прав людини для загальноосвіт. навч. закл. / Р. Голлоб, Т. Хаддлстон, П. Крапф та ін.; пер. з англ., наук. редагування та адапт. О. В. Овчарук;

заг. ред. : Р. Голлоб, П. Крапф; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. К. : НАДУ, 2009. 212 с.

18. Колесник, Л., Матусевич, Т. Демократія в освіті: ідеальне буття чи педагогічна реальність? Філософія освіти, 1, 2019. С. 115–127.

19. Кошелєв О.Л. Грицай С.М. Компетентнісний потенціал lego education у початковій школі. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9.2/2.pdf> (дата звернення: 04.06.2023).

20. Кутельмах К. Русалки в повір'ях поліщуків. *Записки НТШ*. Львів, 2001. Т. CCXLII. С. 87-154.

21. Лимар Ю., Демченко О., Турчина І. Використання філософського діалогу у формуванні навичок демократичного спілкування майбутніх педагогів. *Інноваційна педагогіка* : зб. наук. праць. Вип. 16. Т. 1. Одеса, 2019. С. 110-114.

22. Максаєва Ю.О. Інтеграція легоконструювання в освітню діяльність. *Дошкільне виховання*. 2012. № 8. С. 104-108.

23. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

24. Рожок Т.Л., Костецька О.А. Від маленької цеглинки – до розумної дитинки: дидактично-ігровий посібник. Вінниця : КУ «ММК», 2018. 15 с.

25. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: навч. посіб. Київ, 2017. с. 144.

26. Севастюк М. С. Становлення суб'єктності майбутнього вчителя початкової школи як фактор формування його професійної компетентності. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 13. Проблеми трудової та професійної підготовки*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. С. 174-179.

27. Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник / Упорядник О. Рома. LEGO Foundation, 2018. 32 с.

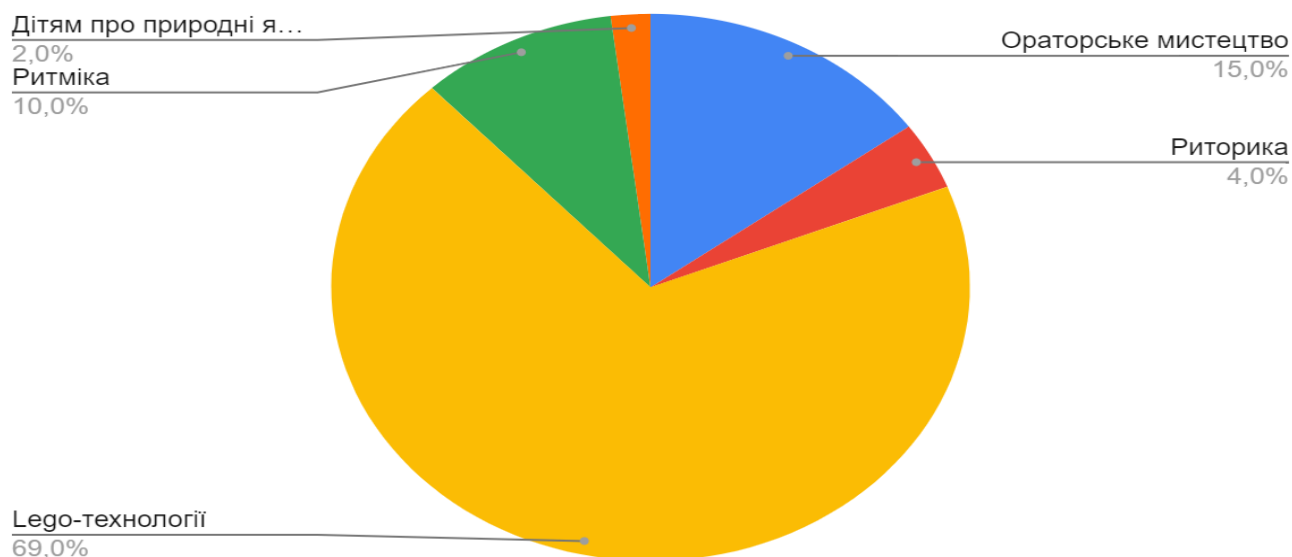
28. Як використовувати ЛЕГО для вивчення математики. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/1711-vyvchaiemo-matematyku-zadopomohoiu-lego> (дата звернення: 04.06.2023).

ДОДАТКИ

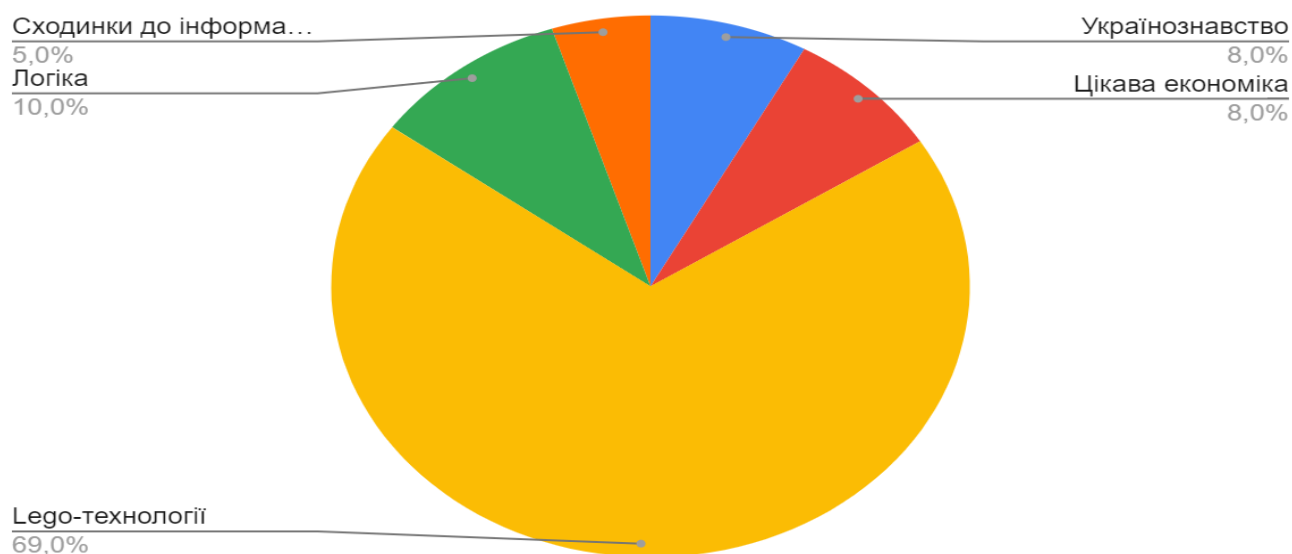
Додаток 1.

Результати вибору дисциплін варіативної складової у 3-4 класах Бердянської загальноосвітньої школи №7

Вибір дисципліни варіативної складової у 3-ix класах Бердянської ЗОШ I-III ступенів №7

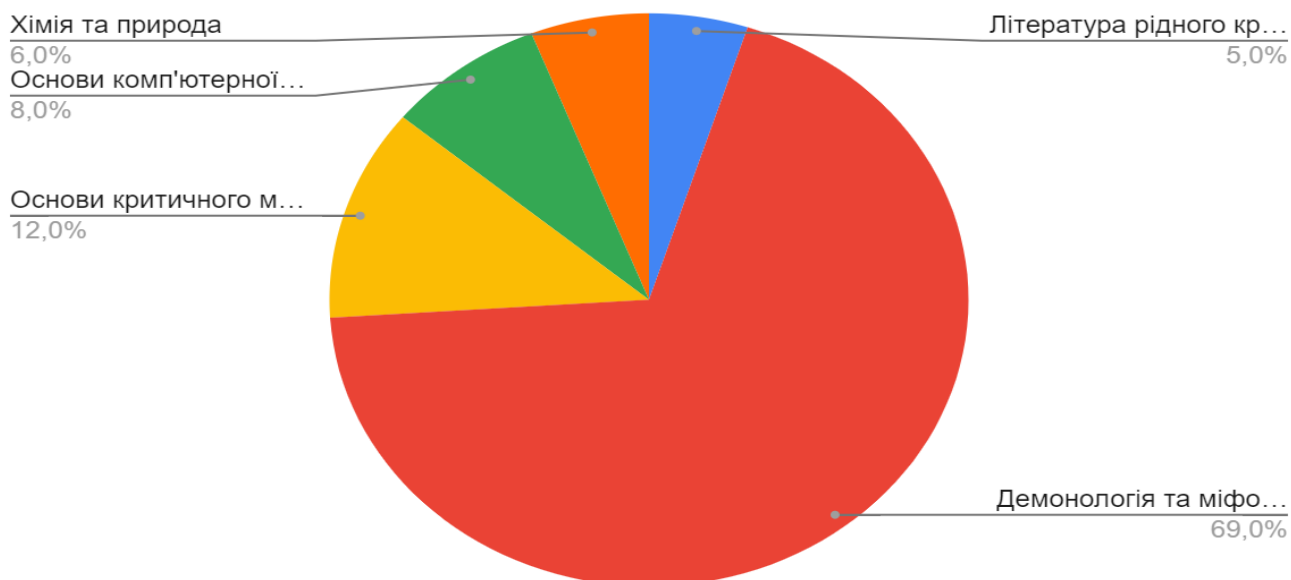

Вибір дисципліни варіативної складової у 4-их класах Бердянської ЗОШ I-III ступенів №7

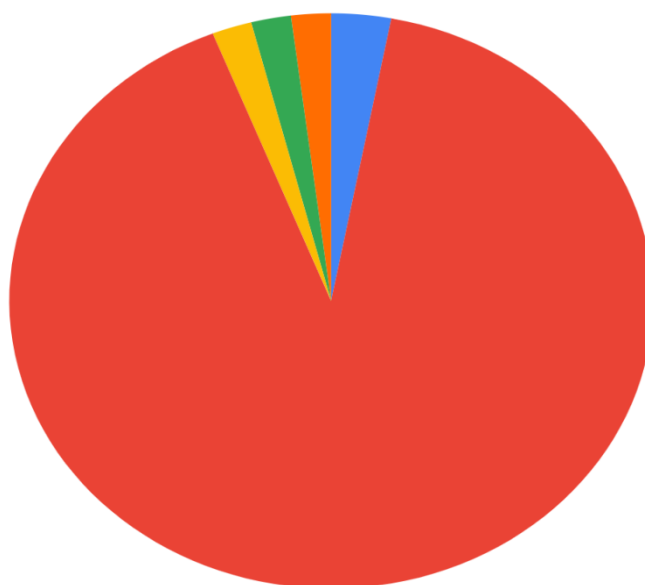
Результати вибору дисциплін варіативної складової у 9-10 класах Бердянської загальноосвітньої школи №7

Вибір дисципліни варіативної складової у 9-их класах Бердянської ЗОШ I-III ступенів №7

Вибір дисципліни варіативної складової у 10-их класах Бердянської ЗОШ I-III ступенів №7

- Література рідного краю
- Військова історія Півдня України (1918-1921 рр.)
- Менеджмент
- Основи комп'ютерної графіки
- Хімічні дослідження

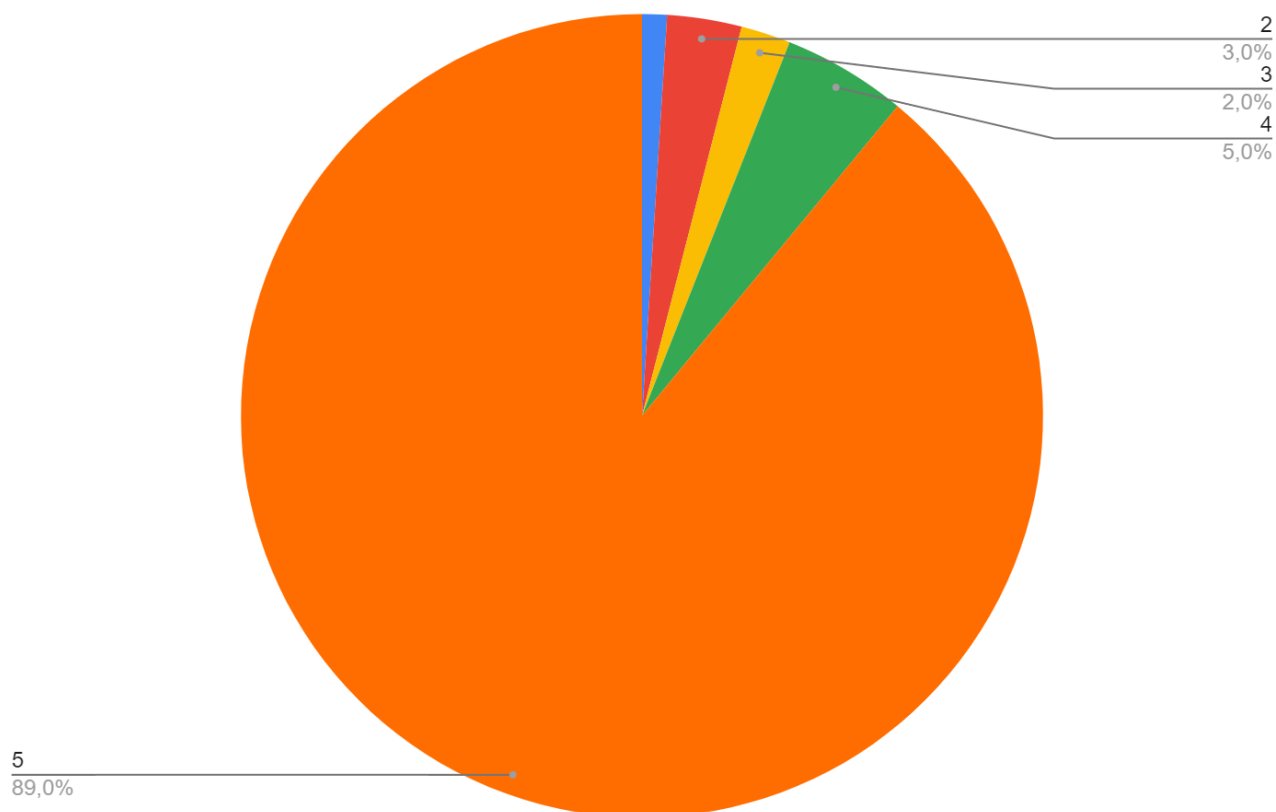
Додаток 3.

Результати психологічного дослідження здобувачів освіти щодо особливостей сприйняття та обробки інформації в експериментальних класах, де впроваджуються авторські спецкурси Бердянської загальноосвітньої школи №7

<i>Розподіл дітей, що беруть участь в експерименті за особливостями сприйняття та оброблення інформації</i>				
	аудіали	візуали	кінестетики	дигітали
3-ті класи	23%	60%	8%	9%
4-ті класи	25%	55%	10%	10%
9-ті класи	30%	51%	5%	4%
10-ті класи	45%	40%	10%	5%

Оцінка курсів за вибором здобувачами освіти та їх батьками

Оцініть рівень змістового наповнення курсу за вибором (1 - курс не наповнений; 5 - курс наповнений та повністю задовольняє потреби)

**Авторська програма курсу за вибором (факультативу)
«Досліджуємо з LEGO»**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
БЕРДЯНСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №7
БЕРДЯНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

СХВАЛЕНО

Протокол засідання

Науково-методичної ради

Комунального закладу

«Запорізький обласний інститут

Післядипломної педагогічної освіти»

Запорізької обласної ради

№ ____ від _____ 202 р.

Голова науково-методичної ради

О.В. Варецька

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ директора

Бердянської загальноосвітньої

школи І-ІІІ ступенів № 7

Бердянської міської ради Запорізької

області

№ ____ від _____ 202 р.

Директор

Ю.В. Білай

**Авторська програма курсу за вибором (факультативу)
«Досліджуємо з Lego»**

1 рік навчання

м. Бердянськ – 2022

Укладачі:

Білай Юрій Вікторович - директор Бердянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 7 Бердянської міської ради Запорізької області, кандидат історичних наук.

Беспалько Лариса Іллівна – заступник директора Бердянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 7 Бердянської міської ради Запорізької області, вчитель початкових класів, вища категорія, старший учитель

Білай Катерина Володимирівна – заступник директора Бердянської гімназії № 3 «Сузір'я» Бердянської міської ради Запорізької області.

Рецензенти:

Чемоніна Лада В'ячеславівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка Бердянського державного педагогічного університету

Кривунь Оксана Василівна – директорка Бердянської гімназії № 3 «Сузір'я» Бердянської міської ради Запорізької області, керівник пілотного проекту НУШ Бердянської ОТГ

Зміст

Пояснювальна записка.....	4
Навчально-тематичний план.....	6
Зміст програми	7
Перелік рекомендованої літератури.....	18

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У Державному стандарті початкової освіти та Концепції «Нова українська школа» визначено мету початкової освіти – всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей відповідно до вікових та індивідуальних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Навчання через гру – це продукування розвитку компетентностей, а не механічне відтворення та запам'ятовування готових теоретичних знань. Зважаючи на це, Державний стандарт початкової освіти та Концепція Нової української школи передбачає використання в освітньому процесі ігрових конструкторів Lego, що цілеспрямовано дозволяє розвивати предметні та ключові компетентності через гру.

Актуальність курсу ґрунтується на тому, що поступово Lego стає не просто елементом уроку, а за його допомогою можна створювати пізнавально-розвиваючі системи, орієнтовані на здобуття знань та розвиток компетентностей.

Мета курсу – розвиток ключових компетентностей НУШ через модель систематизованих програмних елементів та завдань Lego-інструментарію.

Основними завданнями курсу є:

- сприяти взаємозв'язаному формуванню ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти;
- розкрити творчий потенціал молодших школярів;
- сприяти розвитку логічного й креативного мислення;
- сприяти когнітивному розвитку: пам'яті, уваги, формування понять, просторових уявлень;
- сприяти соціальному розвитку: уміння працювати в команді, вміння спілкуватися, домовлятися, співчувати, дослухатися до інших;
- сприяти емоційному розвитку: впевненості у собі, уміння ставити і досягати цілей, відчуття власних сил;
- удосконалити вміння досліджувати, проєктувати, експериментувати, моделювати;
- розширити активний словник школярів; розвивати зв'язне мовлення, комунікативні навички, культуру поведінки;
- сприяти формуванню цілісної системи уявлень про світ людей, предметів, природи, культури;
- удосконалити вміння використовувати набуті знання для подальшого забезпечення власного досвіду та їх творчого застосування в процесі гри;
- сприяти особистісному зростанню дитини як успішного громадянина, творця майбутнього.

Пропонована програма курсу за вибором (факультативу) складена відповідно до Державного стандарту початкової школи (освітня галузь «Мовно-літературна», «Математична», «Природнича», «Технологічна»).

Програма розрахована на здобувачів освіти початкової школи (3-4 класи) закладів загальної середньої освіти.

При плануванні освітнього процесу педагог може самостійно визначити оптимальну для конкретної педагогічної ситуації послідовність розгляду окремих

тем. Пропонована програма дає можливість учителю самостійно варіювати матеріал, творчо підходити до організації та реалізації курсу; бути гнучким і вільним у реалізації орієнтовного підходу до дитини.

Курс призначений для реалізації варіативної складової навчального плану. Елементи програми можна використовувати під час вивчення предметів інваріантної частини навчального плану – «Українська мова», «Читання», інтегрованого курсу «Мова та читання», «Математика», «Я досліджую світ», «Дизайн і технології». Програма спрямована на забезпечення всебічного (пізнавального, креативного, комунікативно-мовленнєвого, фізичного) розвитку особистості дитини.

Пропонований курс має практичну спрямованість, тому пропонується організовувати освітній процес на засадах діяльнісного підходу.

За вибором педагога методами опрацювання навчального матеріалу можуть бути: словесні (бесіда, розповідь, пояснення, інструктаж); наочні (метод ілюстрацій, метод демонстрацій, показу); практичні (індивідуальні та творчі завдання); репродуктивні (відтворювальні вправи); частково-пошукові (виконання за зразком, під керівництвом педагога); пояснювально-ілюстративні (демонстрація наочного навчання, організація спостереження); метод самостійної роботи; стимулювання навчальної діяльності; формування пізнавального інтересу (пізнавальні, сюжетно-рольові, рухливі, конструкторсько-будівельні, вільні ігри, ігри за уявою.).

Формами контролю за результативністю навчання є захист проєктів, виконання завдань і вправ, участь у конкурсах, виставках.

Загальними принципами організації освітнього процесу є: науковість, систематичність, доступність, систематичність і послідовність, зв'язок знань і вмінь із життям, свідомість та активність, індивідуальний підхід.

Курс «Досліджуємо з Lego» розрахований для вивчення у 3-4 класах у загальній кількості 35 год в якості курсу за вибором або факультативу.

Упровадження програми ґрунтується на педагогічній етиці, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творча співпраця, дитиноцентризм.

Принципово важливою є орієнтація на розвиток креативності, формування компетентостей, забезпечення всебічного розвитку особистості дитини (робити перші відкриття, досліджувати, експериментувати, пізнавати світ і себе в ньому, творити та імпровізувати) як активного учасника суспільного життя у майбутньому.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Вступ. Вільна гра-конструювання.	3
2	Математичні сходинки з Lego.	4
3	Українська культура	4
4	Історичні архітектурні пам'ятки України	4
5	Казковий світ з Lego	3
6	Дім, в якому я живу	3
7	Техніка навколо нас	4
8	Чарівний світ роботів	4
9	Проектна робота	6
	Всього	35

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Зміст навчального матеріалу	Очікувані результати
Вступ (2 год.)	
Вступ. Інструктаж з БЖД на уроці при користуванні Lego. Ознайомлення з деталями. Вільне конструювання.	● знати назви основних деталей Lego; ● називати основні положення правил безпечної поведінки під час роботи; ● дотримуватися правил організації робочого місця, безпечної праці, санітарно-гігієнічних вимог під час роботи з конструктором Lego; ● дотримуватися правила: «Не чіпаємо» і «Працюємо»; ● дотримуватися бережливого ставлення до конструктора Lego; ● мати уявлення про моделювання процесів у навчальних та практичних ситуаціях.

Тема 1. «Математичні сходинок з Lego» (5 год.)

Моделювання за допомогою математики. Формування навичок відтворення послідовності чисел у межах тисячі.

Арифметичні дії (додавання, віднімання, множення, ділення).

Уявлення величини: порівняння величин довжини. Вимірювання довжини предмету.

Геометричні фігури.

Числові «мішені»: розряд числа.

Графічний та математичний диктанти за допомогою Lego.

- дотримуватися правил безпечної праці під час роботи з конструктором;
- уміти орієнтуватися у різноманітності деталей Lego;
- мати уявлення про роль математики в пізнанні явищ і закономірностей навколишнього світу;
- використовувати математичне мовлення, необхідного для опису математичних фактів, відношень і закономірностей;
- застосовувати досвід використання математичних знань та способів дій для розв'язування навчальних і практичних задач;
- уміти усно висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти;
- виявляти допитливість, ініціативу, фантазію;
- виявляти креативність, творчість, винахідливість; вміти розмірковувати й експериментувати;
- брати відповідальність за власні рішення, уміти організувати свою діяльність для досягнення цілей, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень;
- уміти планувати послідовність моделювання за власним задумом, зразком, малюнком, планом;
- уміти поєднувати декілька споруд в одну велику композицію, продумуючи при цьому їх просторове розміщення, додаткове оформлення або прикрашання;
- уміти правильно орієнтуватися в просторі і на площині;
- знати і дотримуватися правил роботи в команді; підтримувати доброзичливі стосунки;

	● відчувати задоволення від самого процесу та результату створення нового; ● виявляти ціннісне ставлення до створених іншими виробів, формувати розуміння неповторності кожної конструкції; ● обмірковувати задуми ігрових споруд, обираючи необхідний матеріал із запропонованого, помічати недоліки у вже створених конструкціях і шукати можливості їх усунути; ● брати участь у складанні невеличких розповідей-презентацій описового та сюжетного характеру; ● здійснювати власну самооцінку.
Тема 2. «Українська культура» (3 год.)	
Формування уявлення про народні свята: Новий рік, Різдво, Великдень, День народження та конструювання їх символів. Історія національних свят та конструювання атрибутів свята за зразком.	● дотримуватися правил безпечної праці під час роботи з конструктором; ● уміти орієнтуватися у різноманітності деталей Lego; ● мати уявлення й уміти розпізнавати народні свята; знати їх історію та символи; ● знати національні свята та їх атрибути; ● знаходити і систематизувати інформацію про народні та національні свята в мережі Інтернет; ● виявляти прагнення до пізнання навколишнього світу, помічати розмаїття конструкторських рішень під час створення споруд, предметів; ● планувати послідовність моделювання за зразком, малюнком з подальшим творчим обіграванням; ● уміти правильно орієнтуватися в просторі і на площині; ● володіти практичними вміннями й навичками; ● уміти усно висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти;

	• виявляти допитливість, ініціативу, фантазію; • брати відповідальність за власні рішення, уміти організувати свою діяльність для досягнення цілей, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень; • знати і дотримуватися правил роботи в команді; підтримувати доброзичливі стосунки; • відчувати задоволення від самого процесу та результату створення нового; • виявляти ціннісне ставлення до створених іншими виробів, формувати розуміння неповторності кожної конструкції; • обмірковувати задуми ігрових споруд, обираючи необхідний матеріал із запропонованого, помічати недоліки у вже створених конструкціях і шукати можливості їх усунути; • брати участь у складанні невеличких розповідей-презентацій описового та сюжетного характеру; • здійснювати власну самооцінку.
Тема 3. Історичні архітектурні пам'ятки України. (4 год.)	
Формування уявлень про історичні пам'ятки України. Конструювання за зображенням Палацу Потоцьких, Замку Любарта, Аккерманської фортеці, Івано-Франківської ратуші, Хотинської фортеці, палацу Розумовського тощо.	• дотримуватися правил безпечної праці під час роботи з конструктором; • уміти орієнтуватися у різноманітності деталей Lego; • мати уявлення, вміти розпізнавати й називати історичні архітектурні пам'ятки України; • уміти знаходити і систематизувати інформацію про історичні архітектурні пам'ятки України в мережі Інтернет; • уміти розрізняти види будівельних споруд (житлові будинки, громадські будівлі, палаци, фортеці тощо); • виявляти прагнення до пізнання навколишнього світу, помічати розмаїття

	конструкторських рішень під час створення історичних споруд; • уміти планувати послідовність моделювання за зразком, малюнком з подальшим творчим обіграванням; • уміти правильно орієнтуватися в просторі і на площині; • володіти практичними вміннями й навичками; • уміти усно висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти; • виявляти допитливість, ініціативу, фантазію; • брати відповідальність за власні рішення, уміти організувати свою діяльність для досягнення цілей, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень; • знати і дотримуватися правил роботи в команді; підтримувати доброзичливі стосунки; • відчувати задоволення від самого процесу та результату створення нового; • виявляти ціннісне ставлення до створених іншими виробів, формувати розуміння неповторності кожної конструкції; • обмірковувати задуми ігрових споруд, обираючи необхідний матеріал із запропонованого, помічати недоліки у вже створених конструкціях і шукати можливості їх усунути; • брати участь у складанні невеличких розповідей-презентацій описового та сюжетного характеру; • здійснювати власну самооцінку.
Тема 4. Казковий світ з Lego (2 год.)	
Розповідь казки. Конструювання головних героїв та інсценізація казкового сюжету.	• дотримуватися правил безпечної праці під час роботи з конструктором; • уміти орієнтуватися у різноманітності деталей Lego;

	• уміти сприймати, розуміти, аналізувати, відтворювати зміст прослуханого тексту; • уміти вибирати необхідну інформацію з почутого; • уміти виражати власну думку щодо змісту прослуханого; • уміти добирати персонажів казки (головних героїв) для моделювання; • уміти відтворювати казкові образи, виразно передаючи особливості їх зовнішнього вигляду; • уміти планувати послідовність моделювання за зразком, малюнком з подальшим творчим обіграванням; • уміти правильно орієнтуватися в просторі і на площині; • володіти практичними вміннями й навичками; • уміти усно висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти; • виявляти допитливість, ініціативу, фантазію; • брати відповідальність за власні рішення, уміти організувати свою діяльність для досягнення цілей, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень; • знати і дотримуватися правил роботи в команді; підтримувати доброзичливі стосунки; • відчувати задоволення від самого процесу та результату створення нового; • виявляти ціннісне ставлення до створених іншими виробів, формувати розуміння неповторності кожної конструкції; • обмірковувати задуми ігрових споруд, обираючи необхідний матеріал із запропонованого, помічати недоліки у вже створених конструкціях і шукати можливості їх усунути;
--	--

	• брати участь у складанні невеличких розповідей-презентацій описового та сюжетного характеру; • здійснювати власну самооцінку.
Тема 5. Дім, в якому я живу (2 год.)	
Розповідь про будинок та призначення його кімнат. Ознайомлення з меблями: їх будовою, ознаками та призначенням. Конструювання житлового будинку за планом.	• дотримуватися правил безпечної праці під час роботи з конструктором; • уміти орієнтуватися у різноманітності деталей Lego; • мати уявлення, вміти розпізнавати й називати будинки та призначення їх кімнат; • уміти розрізняти та порівнювати види будівельних споруд (житлові будинки, громадські будівлі, палаци, фортеці тощо); • уміти називати меблі, знати їх будову, ознаки та призначення; • уміти планувати послідовність моделювання житлового будинку за планом; • уміти правильно орієнтуватися в просторі і на площині; • володіти практичними вміннями й навичками; • уміти усно висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти; • виявляти допитливість, ініціативу, фантазію; • брати відповідальність за власні рішення, уміти організувати свою діяльність для досягнення цілей, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень; • знати і дотримуватися правил роботи в команді; підтримувати доброзичливі стосунки; • відчувати задоволення від самого процесу та результату створення нового; • виявляти ціннісне ставлення до створених іншими виробів, формувати

	розуміння неповторності кожної конструкції; ● обмірковувати задуми ігрових споруд, обираючи необхідний матеріал із запропонованого, помічати недоліки у вже створених конструкціях і шукати можливості їх усунути; ● брати участь у складанні невеличких розповідей-презентацій описового та сюжетного характеру; ● здійснювати власну самооцінку.
Тема 6. Техніка навколо нас (4 год.)	
Бесіда про техніку, яка нас оточує в повсякденні. Машини. Транспорт. Побутова техніка. Конструювання технічних засобів за задалегідь складеним алгоритмом.	● дотримуватися правил безпечної праці під час роботи з конструктором; ● орієнтуватися у різноманітності деталей Lego; ● мати уявлення, вміти розпізнавати й називати техніку, яка нас оточує в повсякденні (машини, транспорт, побутова техніка); ● порівнювати та класифікувати машини і транспорт за їх призначенням; ● знати частини машини (кузов, кабіна, колеса, шини тощо); ● описувати побутову техніку за її призначенням; ● уміти планувати послідовність моделювання технічних засобів за задалегідь складеним алгоритмом; ● уміти правильно орієнтуватися в просторі і на площині; ● володіти практичними вміннями й навичками; ● уміти усно висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти; ● виявляти допитливість, ініціативу, фантазію; ● брати відповідальність за власні рішення, уміти організувати свою діяльність для досягнення цілей, готовність до втілення в життя

	ініційованих ідей, прийняття власних рішень; • знати і дотримуватися правил роботи в команді; підтримувати доброзичливі стосунки; • відчувати задоволення від самого процесу та результату створення нового; • виявляти ціннісне ставлення до створених іншими виробів, формувати розуміння неповторності кожної конструкції; • обмірковувати задуми ігрових споруд, обираючи необхідний матеріал із запропонованого, помічати недоліки у вже створених конструкціях і шукати можливості їх усунути; • брати участь у складанні невеличких розповідей-презентацій описового та сюжетного характеру; • здійснювати власну самооцінку.
Тема 7. Чарівний світ роботів (4 год.)	
Бесіда про технічний прогрес та роботизовані системи. Застосування роботів у виробництві та побутовому житті. Інструктаж з БЖД при роботі з конструктором Lego на уроках робототехніки. Групова робота з конструювання елементарних роботизованих систем.	• знати назви основних деталей Lego; • називати основні положення правил безпечної поведінки під час роботи; • дотримуватися правил організації робочого місця, безпечної праці, санітарно-гігієнічних вимог під час роботи з конструктором Lego; • дотримуватися бережливого ставлення до конструктора Lego; • усвідомити поняття «роботи», «технічний прогрес» та «роботизовані системи»; • орієнтуватися у застосуванні роботів у виробництві та побутовому житті; • знати поняття про найпростіші механізми; • знати основні прийоми конструювання роботів та елементарних роботизованих систем;

	• уміти планувати послідовність моделювання технічних засобів за заздалегідь складеним алгоритмом; • уміти правильно орієнтуватися в просторі і на площині; • володіти практичними вміннями й навичками; • уміти усно висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти; • виявляти допитливість, ініціативу, фантазію; • брати відповідальність за власні рішення, уміти організувати свою діяльність для досягнення цілей, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень; • знати і дотримуватися правил роботи в команді; підтримувати доброзичливі стосунки; • відчувати задоволення від самого процесу та результату створення нового; • виявляти ціннісне ставлення до створених іншими виробів, формувати розуміння неповторності кожної конструкції; • обмірковувати задуми ігрових споруд, обираючи необхідний матеріал із запропонованого, помічати недоліки у вже створених конструкціях і шукати можливості їх усунути; • брати участь у складанні невеличких розповідей-презентацій описового та сюжетного характеру; • здійснювати власну самооцінку.
Тема 8. Проектна робота (4 год.)	
Розвиток навичок командної співпраці. Виконання вправ, які спрямовані на привітання та об'єднання групи для спільної діяльності на початку кожного	• дотримуватися правил безпечної праці під час роботи з конструктором; • орієнтуватися у різноманітності деталей Lego; • знати і дотримуватися правил роботи в команді; підтримувати

заняття. Конструювання Lego-моделі. Презентація проєктної роботи в рамках шкільного фестивалю «Чарівний світ Lego».	доброзичливі стосунки; прислухатися одне до одного, домовлятися, приймати спільні рішення, брати відповідальність на себе, допомагати одне одному, поважати внесок кожного у досягнення спільного успіху; • виявляти допитливість, ініціативу, фантазію; • виявляти креативність, творчість, винахідливість; вміти розмірковувати й експериментувати; • уміти планувати послідовність моделювання за власним задумом; • уміти поєднувати декілька споруд в одну велику композицію, продумуючи при цьому їх просторове розміщення, додаткове оформлення або прикрашання; • уміти правильно орієнтуватися в просторі і на площині; • володіти практичними вміннями й навичками; • брати участь у складанні невеличких розповідей-презентацій описового та сюжетного характеру; • здійснювати власну самооцінку.
--	---

Перелік використаної літератури

1. Гра по-новому, навчання по-іншому. Методичний посібник / Упорядник О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 44 с.
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytel'ia / za zag. red. H.M.Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2018. 160 s.
3. Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник / Упорядник О. Рома. LEGO Foundation, 2018. 32 с.
4. Рожок Т.Л., Костецька О.А. Від маленької цеглинки – до розумної дитинки: дидактично-ігровий посібник. Вінниця : КУ «ММК», 2018. 15 с.
5. Як використовувати ЛЕГО для вивчення математики. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/1711-vyvchajemo-matematyku-zadopomohoiu-lego> (дата звернення: 04.06.2023).
6. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: навч. посіб. Київ, 2017. 144 с.
7. Пеккер Т. В. Програма розвитку конструктивних здібностей дітей дошкільного віку «ЛЕГО-конструювання / Т. В. Пеккер, Н. М. Голота, О.П. Терещенко, І. Ю. Резніченко. 2010. 52 с.
8. Сірий А.В. Мотиваційна сфера особистості як предмет психологічного дослідження. Психологія. Збірник наукових праць НПУ імені М.П.Драгоманова. Усе про мотивацію / уклад. А. Г. Дербеньова. Харків : Основа, 2012.
9. Коротун І. В. ЛЕГО-система в освітньому просторі нової початкової школи. URL: <https://www.schoollife.org.ua/586-2018/> (дата звернення: 04.06.2023).
10. Кошелєв О.Л. Грицай С.М. Компетентнісний потенціал lego education у початковій школі. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9.2/2.pdf> (дата звернення: 04.06.2023).
11. Використання гри для активізації навчально-виховного процесу: посіб. для студ. пед. вузу та викладачів / Уклад. : Мішкурова В. Ф.; Пащенко М. І. Київ : Наук. світ, 2001. 348 с.

**Авторська програма курсу за вибором
«ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ (1917-1921 РР.)»**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
БЕРДЯНСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №7
БЕРДЯНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

СХВАЛЕНО

Протокол засідання
Науково-методичної ради
Комунального закладу
«Запорізький обласний інститут
Післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради
№_____ від _____ 202_р.

Голова науково-методичної ради

О.В. Варецька

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ директора
Бердянської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів № 7
Бердянської міської ради Запорізької
області
№_____ від _____ 202_р.

Директор

Ю.В. Білай

**Авторська програма курсу за вибором
«ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ (1917-1921 РР.)»**

1 рік навчання

м. Бердянськ – 2022

Укладач:

Білай Юрій Вікторович – директор Бердянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 7 Бердянської міської ради Запорізької області, кандидат історичних наук

Рецензенти:

МАГАСЬ В'ячеслав – професор кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова, доктор історичних наук, доцент.

АНИСЕНКО Дмитро – учитель історії Бердянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2 Бердянської міської ради Запорізької області, вища категорія, старший учитель.

Зміст

Пояснювальна записка.....	
Навчально-тематичний план.....	
Зміст програми	
Перелік рекомендованої літератури.....	

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У 1991 році Україні вдалося відновити незалежність, яка була виборена в ході Української революції. В умовах російсько-української війни, яка триває з 2014 року, держава змушена захищати цю незалежність. Актуальність курсу за вибором ґрунтується на необхідності вивчення уроків та прорахунків військової історії України періоду Української революції, які мають бути враховані сучасними поколіннями.

Головною метою курсу є зацікавлення учнів військовою історією, ознайомлення з методами, технологіями та інструментарієм історичних досліджень; розвиток критичного мислення; формування розуміння тяглості історичного процесу, органічної взаємодії загальнолюдського, національного та особистісного поступу; формування культури життя в мультикультурному суспільстві: формування особистості патріота України з активною громадянською позицією.

Основними завданнями курсу є:

- ✓ сформувати у здобувачів освіти розуміння військової історії як частини історії країни; створити умови для отримання та засвоєння системних знань про головні події військової історії Півдня України 1917-1920 рр.;
- ✓ спонукати до дослідження військової історії України та рідного краю;
- ✓ Сформувати вміння визначати, відбирати і використовувати у процесі пошуку інформації про минуле різних видів історичних джерел, у тому числі текстових, візуальних та усних, артефактів, об'єктів навколишнього історичного середовища (музеїв, архівів, пам'яток культури та архітектури), а також інформаційно-комп'ютерних технологій;
- ✓ засобами історії формувати у здобувачів освіти предметні (просторову, хронологічну, інформаційно-мовленнєву, логічну, аксіологічну) компетентності, уміння вчитися упродовж життя, громадянську та соціальну компетентність;
- ✓ Сприяти формуванню вміння здобувачів освіти представляти обґрунтовані та структуровані знання з військової історії, власне розуміння військової історії з використанням відповідного понятійного апарату та виважено розглядати контраверсійні і суперечливі теми.

Пропонована програма з військової історії південної України (1917–1920 рр.) для 10-х класів складена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (освітня галузь «Суспільствознавство»). Передбачається синхронно-паралельне викладання курсу історією України та всесвітньою історією.

Програма розрахована на здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти класів з навчанням за гуманітарним профілем.

Зміст навчального історичного контенту вибудований на синтезі культурологічного, цивілізаційного та соціоантропоцентричного підходів (людина розглядається як суб'єкт і творець історичного процесу) у контексті всесвітньої та європейської історії. Методологія відбору змісту програмного матеріалу базується на системі загальнолюдських і громадянських цінностей українського суспільства:

гуманізмі, патріотизмі, любові до Батьківщини, самовизначенні, правах і свободах людини, державі, громадянині, людині, сім'ї тощо.

При плануванні освітнього процесу педагог може самостійно визначити оптимальну для конкретної педагогічної ситуації послідовність розгляду окремих тем. Пропонована програма дає можливість учителю самостійно варіювати матеріал, творчо підходити до організації та реалізації курсу.

Зміст курсів інтегрує військову, соціальну, економічну й політичну історію та висвітлює тісний взаємозв'язок усіх сфер людського буття. Особлива увага приділяється питанням військової справи, психології суспільства, взаємовідносинам, взаємовпливу та діалогу культур різних народів у межах регіону. Це дозволяє разом з формуванням конкретних знань та загальноісторичних уявлень здобувачів освіти створювати умови для розвитку їхніх моральних цінностей.

Програмою передбачено поглиблене вивчення тем, пов'язаних із військовою історією Півдня України у 1917–1921 рр., посилено проблемний характер викладу як основу формування гуманітарного світогляду учнів. Пропонується організовувати освітній процес при вивченні курсу на засадах діяльнісного підходу.

За вибором вчителя методами опрацювання навчального матеріалу можуть бути: словесні (бесіда, розповідь, пояснення, інструктаж); наочні (метод ілюстрацій, метод демонстрацій, показу); практичні (тренувальні вправи, індивідуальні та творчі завдання); репродуктивні (відтворювальні вправи); частково-пошукові (виконання за зразком, під керівництвом педагога); пояснювально-ілюстративні (демонстрація наочного навчання, організація сприймання, спостереження); метод самостійної роботи; стимулювання навчальної діяльності; формування пізнавального інтересу (пізнавальні ігри, створення ситуації успіху); методи контролю і самоконтролю.

Формами контролю за результативністю навчання є опитування, виконання контрольних вправ, участь в конкурсах, виставках.

Загальними принципами організації освітнього процесу є: науковість, синтез інтелектуальної і практичної діяльності, індивідуальний підхід, послідовність і поступовість викладення матеріалу.

Основними компонентами програми є зміст історичного навчального матеріалу та перелік очікуваних результатів до них, на який учитель орієнтується під час планування освітнього процесу. Інформаційні питання не розподілені за окремими уроками, що дозволяє вчителю самостійно визначати тему уроку, кількість, обсяг і перелік питань, що вивчатимуться на конкретному уроці залежно від особливостей класу та індивідуального підходу педагога до викладання.

Курс «Військова історія Півдня України (1917-1920 рр.)» розрахований для вивчення у 10 класі у загальній кількості 35 год. Матеріал курсу розподілено на теми, для кожної з яких визначені орієнтовні часові межі.

Упровадження програми ґрунтується на педагогічній етиці, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творча співпраця, дитиноцентризм.

Принципово важливою є орієнтація на розвиток креативності, здатності до адекватної діяльності в мінливих умовах сучасного соціуму.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин
	Вступ	1
	Початок Української революції. УЦР та створення Українського війська	3
	Українська Держава П.П. Скоропадського – історія армії. Бойові дії на півдні України (квітень – грудень 1918 р.)	3
	Директорія. Військові дії на півдні України	3
	Армія Махно. Бойові дії в південноукраїнському регіоні	3
	Денікінська армія на півдні України	3
	Радянські державні утворення на території півдня України, їх участь у бойових діях	3
	Інтервенція Антанти на південь України	3
	Діяльність спецслужб українських національних урядів на півдні України (1918–1920 рр.)	4
	Діяльність спецслужб Білого руху на півдні України (1918–1920 рр.)	3
	Поразка національного українського руху. Вплив на південноукраїнський регіон.	3
	Військова історія м. Бердянськ (1918–1920 рр.)	2
	Підсумкова конференція	1

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Зміст навчального матеріалу	Очікувані результати
Вступ (1 год.)	
Мета й завдання, особливості курсу. Застосування специфічних супровідних матеріалів курсу	● визначати мету, завдання, особливості курсу; ● висловлювати власні очікування щодо вивчення курсу.

(військові карти, джерела військового характеру)	
Тема 1. «Початок Української революції. УЦР та створення Українського війська» (3 год.)	
Військово-політична ситуація на півдні України у 1917 р. Воєнні дії на території півдня України у 1917 р. Життя на фронті й у тилу. Південноукраїнський регіон на початку Української революції. Утворення Центральної Ради. Початок українізації армії, вплив на південноукраїнський регіон. I, II, III, IV Універсали Центральної Ради, відображення в них військово-політичної ситуації на теренах України. Загони самооборони на півдні України. Мирний договір з Центральними державами у Брест-Литовську. Вступ військ Німеччини та Австро-Угорщини на територію УНР, вплив на південь України. Селянський опір у південноукраїнському регіоні австро-німецькими військами. Кримська операція 1918 р. Операція із звільнення Донеччини та Луганщини 1918 р.	• спираючись на карту та інші джерела інформації, характеризувати військову ситуацію, що склалася на півдні України у 1917 – на поч. 1918 р. • показувати на карті території, де відбувались воєнні дії у 1917–1918 рр. на території півдня України; • визначати хронологічну послідовність подій Української революції, їх вплив на південноукраїнський регіон та на військово-політичну ситуацію в краї; • описувати повсякденне життя та визначати зміни, пов’язані з війною та революцією; • характеризувати стосунки УЦР і Тимчасового уряду у військовому питанні; • порівнювати різні точки зору щодо відношення УЦР до створення українського війська; • готувати доповіді, повідомлення і реферати про основні події початку Української революції та теренах півдня України; • складати характеристики та політичні портрети військових, що керували військами протиборчих сторін на теренах півдня України;
Тема 2. «Українська Держава П.П. Скоропадського – історія армії. Бойові дії на півдні України (квітень - грудень 1918 р.)» (3 год.)	
Прихід до влади Гетьмана П. Скоропадського. Внутрішня та зовнішня політика Української держави і ставлення до неї в суспільстві. Політика щодо	• показувати на регіональній карті основні місця дислокування частин австро-угорської армії та міліційних частин і флоту Української держави на півдні України;

створення війська. П. Болбочан. Флот Української Держави. Військово-повітряні сили Української держави, їх місця дислокації в південноукраїнському регіоні. Мілітаризація південноукраїнського регіону. Створення територіальних повстанських антигетьманських загонів. Кримська та Кубанська військова політика.	• визначати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, що мали місце перед приходом до влади Гетьмана, і станом українського війська; • називати причини мілітаризації південноукраїнського регіону, починаючи з літа 1918 р.; • порівнювати та оцінювати різні точки зору щодо шляхів та планів розбудови армії Української Держави.
Тема 3. Військові дії на півдні України (грудень 1918 – 1920 рр.) (3 год.)	
С. Петлюра. Створення української армії Директорії. Чисельність війська. Підрозділи на півдні України. Перехід збройних формувань Української Держави на бік Директорії. П. Болбочан. Самооборона національних меншин на півдні України. Чисельність. Бойовий склад. Участь у бойових діях проти Директорії. Війна з радянськими державними утвореннями на півдні України. Війна з денікінцями.	• Визначати хронологічні рамки існування державності Директорії УНР; • показувати на регіональній карті основні місця дислокування частин армії Директорії УНР і партизанських загонів, що їй підпорядковувалися; • визначати причинно-наслідкові зв'язки між переходом на сторону Директорії П. Болбочана та чисельністю і боєздатністю армії; • характеризувати основні події боротьби проти більшовиків; • формулювати власні погляди на політику керівництва Директорії у військовій сфері;
Тема 4. Армія Махна. Бойові дії в південноукраїнському регіоні (3 год.)	
Повстанський рух. Н. Махно. Анархістський рух на півдні України. Військові загони повстанців. Територія «Махновії». Боротьба Н.Махна проти українського національного руху на півдні України. Військові дії проти гайдамацьких збройних загонів. Л. Задов. Формування збройних сил «Махновії». Чисельність. Соціальний	• Спираючись на карту та інші джерела інформації, характеризувати військово-політичну ситуацію, що склалася на півдні України у 1918 – 1920-х рр. • показувати на карті території, які контролювалися Армією Н.І. Махна у 1918–1920 рр.; • визначати хронологічну послідовність подій організації махновського руху на півдні України;

склад. Технічне оснащення. Тактика ведення бойових дій. Переговори з радянською владою. Виступ на стороні більшовиків. Спільні дії на півдні України. Боротьба проти армій Білого руху. Захоплення Кримського півострова. Розірвання союзних відносин з більшовиками. Розгром армії Н. Махна в Криму.	• визначати причини виникнення масового збройного опору селян на півдні України у 1918–1920 рр.; • характеризувати відносини Н.І.Махна з більшовиками, давати оцінку його діям; • аналізувати зміст військово-політичних відозв анархістів до селянства півдня України; • на контурній карті визначати території, основні бої та розміщення Армії Н.І. Махна; • розробляти картосхеми взяття під контроль армією Н.І. Махна території Кримського півострова.
Тема 4. Денікінська армія на півдні України (3 год.)	
Білий рух. Військово-ідеологічна основа. Антиукраїнська діяльність російського офіцерства. А.І. Денікін. Формування загонів білогвардійської армії на території півдня України. Вступ білогвардійських армій на територію Південної України. Війна з більшовиками та національними українськими військами. Азовська військова флотилія. Білогвардійський військовий флот. Мобілізаційні ресурси білогвардійців на теренах південноукраїнського регіону. Антибілогвардійські повстання. «Білий» терор. Збройні сили півдня Росії: чисельність, склад, бойова міць, тактика ведення бойових дій. Територіальні надбання А.І. Денікіна.	• Спираючись на карту, визначати напрямок захоплення Добровольчою армією територій півдня України; • визначати мету, ідеологію основних військово-політичних угруповань Білого руху; • показувати на карті території, де відбувалися найбільші бої за участю білогвардійських військ і з'єднань національного українського війська; • визначати хронологічну послідовність захоплення білогвардійською армією міст півдня України; • описувати повсякденне життя українства під військовою окупацією арміями Білого руху; • характеризувати війну між білогвардійцями, більшовиками та українським національним рухом; • визначати склад, чисельність і бойову тактику денікінської армії; • за допомогою регіональної карти визначати територіальні надбання та втрати денікінської армії протягом 1918–1920 рр.

Тема 5. Радянські державні утворення на території півдня України, їх участь у бойових діях (3 год.)

Прихід до влади більшовиків в Україні. Ідеологія. Політика. Військова сфера.
Радянські державні утворення. Мета. Завдання. Уряди. Військова політика. Армія.
Донецько-Криворізька Республіка (лютий-травень 1918 р.). Збройні загони та їх характеристика. Війна з національним українським рухом у Донбасі. Війна з білогвардійцями.
Одеська Радянська Республіка (січень-березень 1918 р.). Війна проти української державності. Результати червоного терору.
Українська Радянська Республіка (березень-квітень 1918 р.). Військові сили та їх пов'язаність з Радянською Росією.
Більшовицька війна проти військових сил українських національних урядів.

- Визначати кількість держав соціалістичного спрямування на теренах півдня України у 1918-1920 рр.. показує їх території на карті;
- характеризує ідеологію більшовизму та визначає її вплив на розбудову збройних сил соціалістичних державних утворень на півдні України;
- визначати причинно-наслідкові зв'язки між економічним станом півдня України, військовими поразками національного руху та підтримкою населенням більшовиків;
- характеризувати військово-політичну обстановку на півдні України у 1918-1920 рр. та визначає основні території де мали військовий вплив більшовики;
- аналізувати додаткову літературу на предмет виявлення інформації про систему військово-політичного устрою соціалістичних державних утворень на теренах півдня України.

Тема 6. Інтервенція Антанти на південь України (3 год.)

Інтервенція країн Антанти. Мета. Цілі. Склад військ. Результати.
Грецький контингент інтервентів. Грецький військовий корпус. Грецький ВМФ.
Французька військова місія в Одесі. Британські війська в містах Південної України. Генерал С. Бріггс. Українські національні уряди та їх політика по відношенню до інтервенції Антанти.
Опір українців інтервенції. Повстанський антиінтервентський рух.

- характеризувати причини військової інтервенції Антанти на територію півдня України;
- показувати на карті міста і території, що були зайняті інтервентами;
- визначати дати захоплення південноукраїнських міст військами інтервентів;
- описувати основні події інтервенції;
- характеризувати стосунки інтервентів та місцевої адміністрації українських національних урядів;
- порівнювати різні точки щодо виправданості інтервенції на

Одеса, Миколаїв, Севастополь – особливості інтервенції. Військові формування українського національного руху і спроба союзу з інтервентами. Результати та наслідки перебування іноземних військ на теренах півдня України.	території південноукраїнського регіону; • готувати картосхеми розташування військ Антанти на теренах півдня України; • складати перелік повстанських антиінтервентських угруповань і аналізувати їх військові операції;
Тема 7. Діяльність спецслужб українських національних урядів на півдні України (1918-1920 рр.) (4 год.)	
Спецслужби: складові, цілі, мета. Спроби організації спецслужб за часів УЦР. Позиція української інтелігенції, військовиків, політиків. Контррозвідка та розвідка УНР. Спроби створення національної спецслужби. Протидія шпигунству, роботі ворожої агентури. Спецслужби Української Держави Скоропадського. Протидія білогвардійській агентурі на півдні України. Державна Варта. Контррозвідка, розвідка, політичний розшук Директорії УНР.	• Характеризувати вплив закордонних спецоперацій на внутрішньополітичну ситуацію; • описувати основні події діяльності спецслужб українських урядів на власній території; • характеризувати взаємовідносини місцевого населення з співробітниками спецслужб на півдні України; • порівнювати різні точки щодо діяльності українських спецслужб на території південноукраїнського регіону; •
Тема 8. Діяльність спецслужб Білого руху на півдні України (1918-1920 рр.) (3 год.)	
Білогвардійська контррозвідка на півдні України. Розвідка. Специфіка діяльності. ОСВАГ – специфіка організації, мета, цілі, результати діяльності. Підпільні монархічні офіцерські організації. Підривна діяльність проти національних українських урядів на користь Білого руху. Агентура Білого руху у місцевому самоврядуванні, війську, освітніх установах Української держави.	• Характеризувати вплив закордонних спецоперацій на внутрішньополітичну ситуацію в регіоні; • описувати основні події діяльності спецслужб білогвардійських урядів на окупованій території півдня України; • характеризувати взаємовідносини місцевого населення з співробітниками спецслужб на півдні України; • порівнювати різні точки щодо діяльності українських спецслужб на

	території південноукраїнського регіону;
Тема 9. Поразка національного українського руху. Вплив на південноукраїнський регіон (3 год.)	
Партизанська боротьба українського національного руху 1921-1922 рр. Відділ повстанських організацій Головного Отамана С. Петлюри, його вплив і зв'язки на теренах півдня України. Партизансько-повстанський штаб. Генерал-хорунжий Ю. Тютюнник. Загін Заболотного: чисельність, структура, мета, озброєння, тактика і стратегія боротьби, результати діяльності. Червоний терор на півдні України: причини, цілі, результати. Поразка визвольного руху: причини, оцінки політичних діячів, вплив на південноукраїнський регіон.	• Характеризувати причини переходу українського національного руху до партизанської боротьби; • визначати систему побудови Відділу повстанських організацій • описувати специфіку боротьби партизан в умовах більшовицького наступу; • характеризувати причини, методи, мету і результати Червоного терору проти національного українського руху; • порівнювати різні точки зору щодо поразки національного руху на теренах України взагалі і на території південноукраїнського регіону зокрема;
Тема 10. Військова історія м. Бердянськ (1918-1920 рр.) (3 год.)	
Захоплення міста більшовиками. Зміщення царської адміністрації. Перша Бердянська Рада (меншовицька), Перша Бердянська Рада (більшовицька). Антибільшовицьке повстання під проводом А.А. Абольянца у квітні 1918 р.: причини, підготовка, учасники, результати. Обстріл міста більшовиками з моря. Спроба повторного захоплення міста. Запрошення до міста загону на чолі з полковником М.Г. Дроздовським (23-26 квітня 1918 р.). Зайняття міста австро-німецькими військами та гетьманської цивільною адміністрацією.	• Визначати військово-політичні причини тривалої боротьби за м. Бердянськ; • характеризувати діяльність Першої (меншовицької) та Першої (більшовицької) Рад та причини невдоволення їх політикою; • визначати сили та організації, які готували антибільшовицьке повстання під проводом А.А. Абольянца; • описувати події антибільшовицького повстання; • визначати причини запрошення в місто загону М.Г. Дроздовського; • характеризувати причини та військову тактику спроби повторного захоплення міста більшовиками;

Повторне захоплення міста більшовиками: тактика військових дій, втрати. Захоплення міста військами А.І. Денікіна. Військова тактика спротиву більшовиків. Втрати обох сторін. Військово-соціальний експеримент Н.І. Махно в Бердянську. Мета стратегія, результати.	• готувати картосхеми розміщення військ при обороні міста під час наступу військ А.І. Денікіна; • характеризувати спроби запровадження в місті військово-соціального експерименту Н.І. Махном; • аналізувати військові наслідки остаточного захоплення міста більшовиками.
--	--

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білай Ю.В. Формування частин Добровольчої Армії в 1919 р.(за матеріалами мемуарів білих генералів). *Збірник тез наукових доповідей студентів Бердянського державного педагогічний університет на Днях науки 23 травня 2013 року*. Том 2. Гуманітарні науки. Бердянськ : БДПУ, 2013. С. 47-49.
2. Білай Ю.В. Утворення органів розвідки Добровольчої Армії на території України. *Збірник тез наукових доповідей студентів Бердянського державного педагогічний університет на Днях науки 23 травня 2013 року*. Том 2. Гуманітарні науки. Бердянськ : БДПУ, 2013. С. 46-47.
3. Білай Ю.В. Правове регулювання діяльності органів контррозвідки Білого руху на території Півдня України (1918 – 1920 рр.). *Актуальні питання теорії та історії держави і права в дослідженнях студентів і молодих учених*. Донецьк : «Юго-Восток ЛТД», 2013. С. 44-45.
4. Білай Ю.В. Інститут спецслужб Білого руху на Півдні України (1918-1920 рр.): законодавче забезпечення діяльності. *Права людини перед викликами ХХІ століття*. Донецьк : ЛАНДОН – ХХІ, 2013. С. 59-64.
5. Будков Д. В. Слово правди про Україну. К. : Видавництво «К.І.С.», 2004. 204 с.
6. Василик А. Українська розвідка. *Поріг*. 1993. № 1. С. 29-32.
7. Веденєєв Д. Спеціальні служби в історії Української держави. К. : Видавництво Національної академії СБ України, 2003. 60 с.
8. Горбатюк В. Позиція. Публікації, документи, спогади. К. : ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2005.
9. Дмитренко М. Суспільні трансформації та політичні аспекти загроз національній безпеці України. К. : Видавництво «Знання України», 2006. 348 с.
10. Ковальчук М. Повстансько-партизанський рух проти білогвардійців на Лівобережній Україні (липень – грудень 1919 року). *Український археографічний щорічник*. К. : 2009. Вип. 13/14. С. 337-351.

11. Сідак В.С. Контррозвідка останнього гетьмана: Нарис. К. : Ін-т підготовки кадрів СБ України, 1995. 50 с.
12. Скрипник О.В. Керівники української зовнішньої розвідки. К. : Ярославів Вал, 2011. 173 с.
13. Скрипник О.В. Служба зовнішньої розвідки України: історія і сьогодення. К. : «АДЕФ-Україна», 2012. 104 с.
14. Скрипник О. Розвідники, народжені в Україні. К. : Ярославів Вал, 2011. 624 с.
15. Скрипник О. Керівники української зовнішньої розвідки. К. : Ярославів Вал, 2011. 173 с.
16. Скрипник О. Український слід у розвідці. К. : Ярославів Вал, 2009. 319 с.
17. Тимощук О.В. Охоронний апарат Української Держави (квітень – грудень 1918 р.). Харків, 2000. 462 с.
18. Ушаков О. Пенітенціарна система України: історичний аспект. *Права людини перед викликами ХІ століття*. Луганськ : Ноулідж, 2013. Випуск V. С. 241-245.
19. Ушаков О. Дипломатичні відносини Української Держави П. Скоропадського з Болгарським Царством. *Мова і соціум: етнокультурний аспект*. Бердянськ : БДПУ, 2014. С. 58-61.
20. Ушаков О. Демократизація місцевого самоврядування в Українській Державі П.П. Скоропадського (квітень-грудень 1918 року). *Права людини перед викликами ХХІ століття*. Донецьк : «Юго-Восток ЛТД», 2013. С. 48-51.
21. Ушаков О. Органи місцевого самоврядування українських національних урядів в добу Української революції 1917-1921 рр. на півдні України. Бердянськ: Архів кафедри історії України, 2014. 95 с.
22. Цибулькін В. В. Нариси з історії розвідки суб'єктів державотворення на теренах України. К.: «Преса України», 2011. 536 с.
23. Чоп В.М., Лиман І.І. «Вольный Бердянск»: місто в період анархістського соціального експерименту (1918 – 1921 роки). З. : РА «Тандем – У», 2007. 478 с.

**Авторська програма курсу за вибором
«МІФОЛОГІЯ ТА ДЕМОНОЛОГІЯ УКРАЇНЦІВ»**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
БЕРДЯНСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №7
БЕРДЯНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

СХВАЛЕНО

Протокол засідання
Науково-методичної ради
Комунального закладу
«Запорізький обласний інститут
Післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради
№_____ від _____ 202 р.

Голова науково-методичної ради

О.В. Варецька

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ директора
Бердянської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів № 7
Бердянської міської ради Запорізької
області
№_____ від _____ 202 р.

Директор

Ю.В. Білай

**Авторська програма курсу за вибором
«МІФОЛОГІЯ ТА ДЕМОНОЛОГІЯ УКРАЇНЦІВ»**

1 рік навчання

м. Бердянськ – 2022

Укладачі:

Білай Юрій Вікторович – директор Бердянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 7 Бердянської міської ради Запорізької області, кандидат історичних наук.

Вовчок Зоя Іванівна – консультантка комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Бердянської міської ради Запорізької області, учитель української мови та літератури, вища категорія, учитель-методист.

Красніков Юрій Сергійович – учитель історії та правознавства Бердянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 7 Бердянської міської ради Запорізької області.

Рецензенти:

Макаренко Т.П. – декан гуманітарно-економічного факультету Бердянського державного педагогічного університету, кандидат історичних наук, доцент.

Димитров В.В. – в.о. директора Бердянського муніципального ліцею, учитель історії, вища категорія, старший учитель.

Зміст

Пояснювальна записка.....	4
Навчально-тематичний план.....	7
Зміст програми	8
Перелік рекомендованої літератури.....	17

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Національні міфи та традиції є важливою складовою культури будь-якої нації. Формування українських національних традицій проходило в достатньо складних умовах взаємовпливів європейської цивілізації та архетипів язичницької системи координат. Для того щоб розуміти систему народних традицій, важливо досліджувати процес походження та формування національної міфології та демонології.

Метою викладання курсу за вибором є: висвітлення характерних рис міфології та демонології українців, які сформувалися ще у дохристиянську добу; навчити здобувачів освіти вільно оперувати теоретичними аспектами української міфології та її складової частини – демонології, спираючись на широкий фактологічний матеріал.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

1. розкрити теорію міфу, характеристику міфологічного мислення та світогляду;
2. охарактеризувати специфіку розвитку української міфологічної системи;
3. навчити ідентифікувати елементи міфологічних систем, співвідносити їх з етапами розвитку певної міфології;
4. висвітлити основні аспекти української демонології.

Програма розрахована на здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти класів з навчанням за допрофільним навчанням гуманітарного циклу.

Зміст навчального контенту вибудований на синтезі культурологічного, цивілізаційного та соціоантропоцентричного підходів (людина розглядається як суб'єкт і творець історичного процесу) у контексті європейської історії.

При плануванні освітнього процесу педагог може самостійно визначити оптимальну для конкретної педагогічної ситуації послідовність розгляду окремих тем. Пропонована програма дає можливість учителю самостійно варіювати матеріал, творчо підходити до організації та реалізації курсу.

Програмою передбачено поглиблене вивчення тем, пов'язаних із національною культурою українців. Пропонується організовувати освітній процес при вивченні курсу на засадах діяльнісного підходу.

За вибором вчителя методами опрацювання навчального матеріалу можуть бути: словесні (бесіда, розповідь, пояснення, інструктаж); наочні (метод ілюстрацій, метод демонстрацій, показу); практичні (тренувальні вправи, індивідуальні та творчі завдання); репродуктивні (відтворювальні вправи); частково-пошукові (виконання за зразком, під керівництвом педагога); пояснювально-ілюстративні (демонстрація наочного навчання, організація сприймання, спостереження); метод самостійної роботи; стимулювання навчальної діяльності; формування пізнавального інтересу (пізнавальні ігри, створення ситуації успіху); методи контролю і самоконтролю.

Формами контролю за результативністю навчання є опитування, виконання вправ, участь в конкурсах, виставках, написання науково-дослідних робіт.

Загальними принципами організації освітнього процесу є: науковість, синтез інтелектуальної і практичної діяльності, індивідуальний підхід, послідовність і поступовість викладення матеріалу.

Основними компонентами програми є зміст історичного навчального матеріалу та перелік очікуваних результатів до них, на який учитель орієнтується під час планування освітнього процесу.

Курс розрахований для вивчення у 9 класі у загальній кількості 35 год. Матеріал курсу розподілено на теми, визначені орієнтовні часові межі.

Упровадження програми ґрунтується на педагогічній етиці, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творча співпраця, дитиноцентризм.

Принципово важливою є орієнтація на розвиток креативності, здатності до адекватної діяльності в мінливих умовах сучасного соціуму.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Вступ	1,5
2	Специфіка української демонології	2
3	Пандемоніум. Надприродні сили.	2
4	Класифікація міфів.	1
5	Категорії міфічних істот	2
6	Демонічні істоти: основні типи	2
7	Демонічні істоти, які розвинулися на основі культу природи	3
8	Демонічні істоти, які розвинулися на основі культу предків	3
9	Люди, наділені надприродними силами	3
10	Чорт як демонічна істота	3
11	Міфи й казки як форма знайомства з українською демологією	4
12	Літературний опис представників української демонології	4
13	Демонологічні вірування в системі народного календарю	3

14	Підсумкова конференція	1,5
----	------------------------	-----

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Зміст навчального матеріалу	Очікувані результати
Вступ (1,5 год.)	
Мета й завдання, особливості курсу. Застосування специфічних супровідних матеріалів курсу.	• визначати мету, завдання, особливості курсу; • визначати прийоми роботи під час вивчення курсу; • висловлювати власні очікування щодо вивчення курсу.
Тема 1. «Специфіка української демонології» (2 год.)	
Специфіка української демонології, спроби її класифікації. Багатство та різноманітність так званої нижчої міфології українців. Різні спроби класифікації демонології.	• характеризувати та класифікувати групи української демонології; • визначати різницю між групами із української демонології; • порівнювати різні класифікації.
Тема 2. «Пандемоніум. Надприродні сили» (2 год.)	
Український пандемоніум: структура та види. Система культу. Віра людей в надприродні сили.	• визначати причинно-наслідкові зв'язки між культом та вірою людей в надприродні сили; • називати причини віри людей в надприродні сили; • характеризувати специфіку українського пандемоніуму; • формулювати власні погляди на систему культу українського народу;
Тема 3. Класифікація міфів. (1 год.)	
Поняття «міф». Поняття «міфологія». Природа і походження міфу, особливості міфологічного світосприймання. Специфіка міфу.	• Визначати поняття «міф» та «міфологія»; • пояснювати природу походження міфу;

	• визначати причинно-наслідкові зв'язки між умовами життя людей та міфологією; • характеризувати особливості міфологічного світосприйняття;
Тема 4. Категорії міфічних істот (2 год.)	
Прапредки (першопредки, прабатьки, праістоти); культурні герої; деміургри; трікстери; духи; боги.	• визначати особливості походження прапредків; • визначати причини появи культурних героїв; • характеризувати особливості появи духів та богів у світосприйнятті українців; • характеризувати функції духів та богів української демонології.
Тема 5. Демонічні істоти: основні типи (2 год.)	
Аналіз імені, генеалогії, зовнішнього вигляду, місця проживання, функцій, характеру контакту із людиною, оберегів та застережень; з'ясування різночасових нашарувань у віруваннях про істоту.	• визначати генеалогію, зовнішній вигляд, місце проживання, функцій демонічних істот; • визначати характер контакту із людиною демонічних істот; • описувати специфіку оберегів; • з'ясовувати різночасові нашарування у віруваннях про демонічних істот.
Тема 6. Демонічні істоти, які розвинулися на основі культу природи (3 год.)	
Лісовик, польовик, водяник, болотяник, земляний дух, русалка польова, водяна, лісова (мавка, нявка), повітрулі та ін. – як результат оживлення, одухотворення та обожествлення явищ та реалій природного середовища.	• Визначати роль лісовика в системі вірувань українського народу; • характеризувати місце русалки та її роль в культурі природи; • визначати роль мавки в історії українського фольклору; • характеризувати особливості демонічних істот;

	● аналізувати вплив культури природи та демонічних істот на розвиток культури.
Тема 7. Демонічні істоти, які розвинулися на основі культу предків (3 год.)	
«Хатні духи» – дідо, домовик, пасічник, скарбник, одмінник, карлик та ін.	● характеризувати причини появи вірувань в домовика; ● описувати причини розвитку міфології про демонічних істот, що виникли на основі культу предків;
Тема 8. Люди, наділені надприродними силами (3 год.)	
Відьми (родимі і вчені), відьмаки, знахарі, мольфари, градівники, гадерки, інклюзники. Замовляння, закляття у житті людей. Опирі, вовкулаки, страдчата, потерчата. Обереги та застереження. Специфіка їх взаємодії.	● Характеризувати вплив відм, відьмаків та знахарів на розвиток української культури; ● описувати вплив замовлянь, заклят на життя людей; ● характеризувати функції відьом, відьмаків і знахарів; ● порівнювати особливості оберегів в різних регіонах України;
Тема 9. Чорт як демонічна істота(3 год.)	
Чорт як істота, у якій відбилася уся складність формування та еволюції давніх світоглядних уявлень українців. Образ. Література. Вірування.	● характеризувати вплив образу чорта на українську сільську та міську традиції; ● описувати світоглядні особливості українського народу на образ чорта; ● порівнювати образ чорта в літературі та віруваннях різних європейських народів; ● характеризувати особливості взаємовпливів європейської та української культур на образ чорта.
Тема 10. Міфи й казки як форма знайомства з українською демонологією (4 год.)	
Фольклорні уявлення українців про представників в контексті світової демонології. Спільне й відмінне в уявленнях прашурів про демонічні	● розрізняти міфи й казки в українському фольклорі; ● диференціювати демонічних персонажів;

сили. Близькість виучуваних персонажів до природних форм як характерна прикмета українських міфів. Умовна вираженість і естетичність негативних і напівпозитивних персонажів. Первинні уявлення про світ, що презентувалися дітям у казках, роль і місце в них демонологічних істот. Знищення та нейтралізація демонічних сил як значення домінанта українського фольклору.	• характеризувати роль демонічних істот у народних уявленнях про оточуючий світ; • усвідомлювати спільне й відмінне з уявленнями інших народів про персонажів позасвіту; • визначати особливості регіональних уявлень про нечистих персонажів; • встановлювати специфіку фольклорного джерела в процесі опису демонічних сил.
Тема 11. Відтворення образів української демонології в усній народній творчості (4 год.)	
Образи демонічних істот у фольклорі на межі переплетення язичництва та християнства. Зафіксовані в УНТ вірування та повір'я, що відображають у фольклорі уявлення про потойбічних персонажів. Типологія демонічних персонажів. Міфи та легенди, перекази з участю демонічних істот. Народні оповідання про нечистих. Казкові демонічні персонажі. Календарно-обрядові пісні, їх демонічні образи. Вертепи з демонічними істотами. Демонічні образи у класичній українській літературі.	• Усвідомлювати роль демонічних персонажів у житті архаїчного українського суспільства; • Аналізувати роль демонічних персонажів у відтворенні життя давніх українців у лоні матінки-природи; • сприймати як даність частотність зображення демонічних сил в українському фольклорі; • описувати фольклорних персонажів; • виконувати елементи календарно-обрядових дійств, де задіяні демонічні персонажі. • усвідомлювати трансформації демонічних уявлень від давнини до сучасності в українській літературі.
Тема 12. Демонологічні вірування в системі народного календарю (3 год.)	
Демонологічні вірування в системі народного календарю. Андрія. Різдво. Івана-Купала. Веснянки. Юрія та ін.	• Визначати взаємопов'язаність демонологічних вірувань та народного календаря; • характеризувати особливості свят народного календаря; • описувати свята народного календаря у та їх пов'язаність із

	демонологічними віруваннями українців;
--	--

Рекомендована література

1. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Київ : Довіра, 1992. 414 с.
2. Знадоби до української демонології. Т. II. Випуск 1 / Зібрав Володимир Гнатюк. *Етнографічний збірник*. Львів : Накладом НТШ, 1912. Т. XXXIII. 237 с. URL: https://archive.org/details/etnograf_zb_33/page/n277/mode/2up (дата звернення: 04.06.2023).
3. Знадоби до української демонології. Т. II. Випуск 2 / Зібрав Володимир Гнатюк. *Етнографічний збірник*. Львів : Накладом НТШ, 1912. Т. XXXIV. 280 с. URL: https://archive.org/details/etnograf_zb_34/page/n305/mode/2up (дата звернення: 04.06.2023).
4. Онишук А. Матеріали до гуцульської демонології. Записані у Зелениці Надвірнянського повіту 1907-1908 рр. *Матеріали до української етнології*. Львів : Накладом НТШ, 1909. Т. XI. (Ч. 2). С. 1-139. URL: <http://surl.li/hpymu> (дата звернення: 04.06.2023).
5. Гнатюк В. Нарис української міфології. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2000. 263 с.
6. Кутельмах К. Русалки в повір'ях поліщуків. *Записки НТШ*. Львів, 2001. Т. CCXLII. С. 87-154.
7. Максимович М. Дні і місяці українського селянина. Київ: Обереги, 2002. 189 с.
8. Українські міфи, демонологія, легенди / Упоряд. М. К. Дмитренко. Київ : Муз. Україна, 1992. 144 с.
9. Електронна навчальна бібліотека української фольклористики. Лабораторія фольклористичних досліджень. URL: <https://labs.lnu.edu.ua/folklore-studies/proekty/elektronna-navchalna-biblioteka-u-krajinskoji-folklorystyky> (дата звернення: 04.06.2023).
10. Електронний архів українського фольклору. URL: <https://folklore-archive.org.ua/> (дата звернення: 04.06.2023).

Результати оцінювання авторських курсів за вибором Бердянської загальноосвітньої школи №7

1. Чи вважаєте Ви рівень проведення занять курсу «Досліджуємо з Lego» таким, що відповідає інтересам дітей вашого класу і розвиває їхні особистості? У відповідніть відповідь балам від 1 до 12.

Дата опитування	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
25.09.				1			2		2	8	49	38*
25.11					1		3		1	8	44	43
25.01					1		1		2	6	46	44
25.03.						1		1	1	6	47	44
25.05						1			2	4	41	52

2. Визначте рівень задоволеності організацією викладання курсу за вибором «Демонологія та міфологія українців» від 1 до 12 (1 - мінімальна задоволеність, 12 - максимальна)

Дата опитування	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
25.09.	2				1				39	18	20	20
25.11	1				2				32	15	22	28
25.01			1			1			18	25	21	34
25.03.						1			19	23	32	55
25.05							1		4	15	25	55

1. Визначте рівень задоволеності організацією викладання курсу за вибором «Військова історія Півдня України (1918-1921 рр.)» від 1 до 12 (1 - мінімальна задоволеність, 12 - максимальна)

Дата опитування	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
25.09.										10	31	59
25.11										9	27	64
25.01										7	22	71
25.03.										5	20	75
25.05										4	17	79

** результати дослідження подані у відсотках (%).*

Схема технології розробки та запровадження спецкурсів за вибором ЗЗСО №7

**Оцінювання виявів громадянської компетентності здобувачів освіти
ЗЗСО №7 (анкета для батьків)**

Шановні батьки! У рамках проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Демократична школа та запровадження її елементів в освітній процес закладу» просимо оцінити вияви громадянської компетентності ваших дітей від 1 до 4 балів, де 1 - нічого не змінилося, 2 - майже не змінилося, 3 - частково змінилося, 4 - значно удосконалено. Щиро дякуємо за співпрацю.

Компетенції	Вияв	Оцінка
Соціально-комунікативна	комунікативні вміння	
	навички спілкування,	
	встановлення конструктивних відносин із людьми	
	вміння вести діалог	
	вміння брати участь у громадському обговоренні суспільних проблем.	
Інформаційно-медійна	вміння критично мислити, шукати, аналізувати й оцінювати інформацію	
	критично оцінювати медіа повідомлення на основі джерел, соціальної ситуації.	
Солідарність, розв'язання соціальних конфліктів, проблем	уміння розв'язувати соціальні суперечності,	
	установка на толерантне розв'язання конфліктів,	
	здатність до успішної взаємодії з іншими,	
	здатність мирного співіснування в умовах соціокультурного різноманіття.	
Відповідальний соціальний вибір й ухвалення рішення	готовність до ухвалення обгрунтованого рішення на основі усвідомленого й виваженого вибору	
Громадянська участь	установка на відповідальну суспільну діяльність	
	навички участі в соціальних та політичних процесах	

Таблиця для підсумкового оцінювання динаміки виявів громадянської компетентності здобувачів освіти ЗЗСО №7

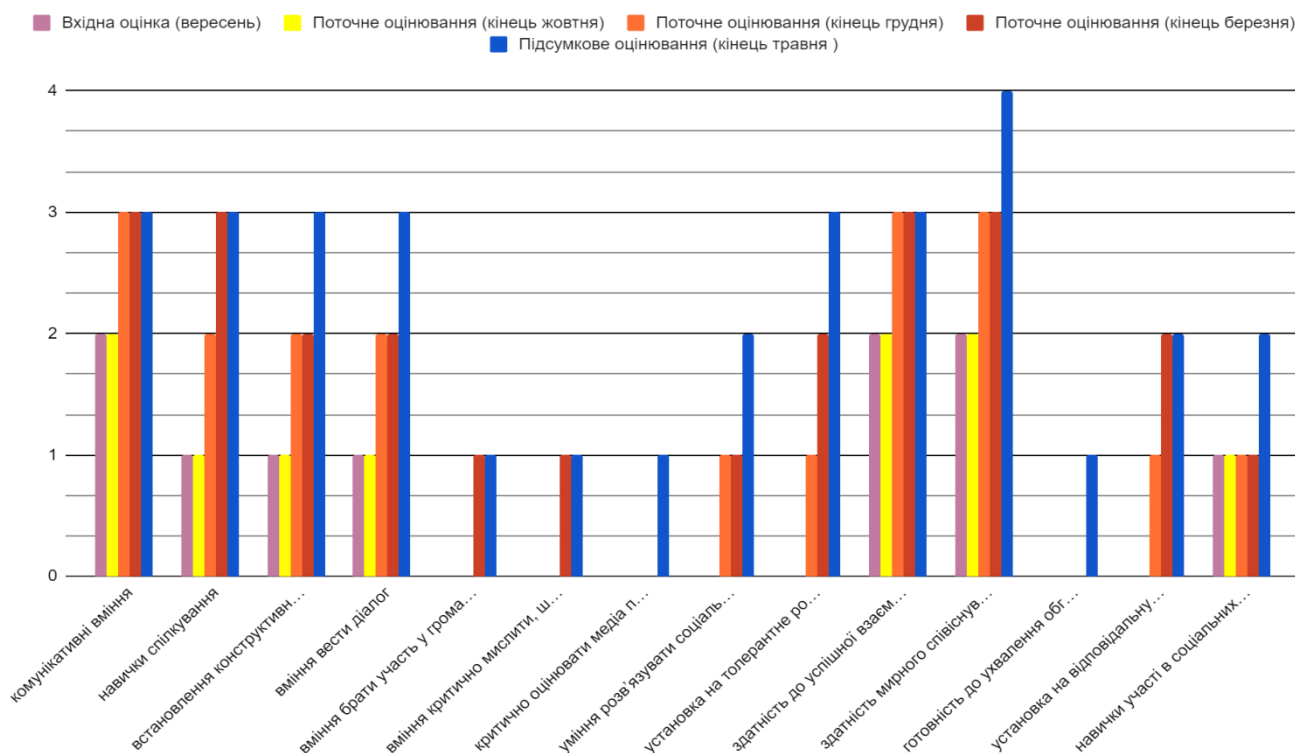
Компетенції	Вияв	Вхідна оцінка (вересень)	Поточне оцінювання (кінець жовтня)	Поточне оцінювання (кінець грудня)	Поточне оцінювання (кінець березня)	Підсумкове оцінювання (кінець травня)	С/б
Соціально-комунікативна	комунікативні вміння						
	навички спілкування						
	встановлення конструктивних відносин із людьми						
	вміння вести діалог						
	вміння брати участь у громадському обговоренні суспільних проблем.						
Інформаційно-медійна	вміння критично мислити, шукати, аналізувати й оцінювати інформацію						
	критично оцінювати медіа повідомлення на основі джерел, соціальної ситуації.						
Солідарність, розв'язання соціальних конфліктів, проблем	уміння розв'язувати соціальні суперечності,						
	установка на толерантне розв'язання конфліктів,						
	здатність до успішної взаємодії з іншими,						
	здатність мирного співіснування в умовах соціокультурного різноманіття.						
Відповідальний соціальний вибір й ухвалення рішення	готовність до ухвалення обґрунтованого рішення на основі усвідомленого й виваженого вибору						
Громадянська участь	установка на відповідальну суспільну діяльність						
	навички участі в соціальних та політичних процесах						

**Статистичні дані підсумкового оцінювання динаміки виявів
громадянської компетентності здобувачів освіти ЗЗСО №7**

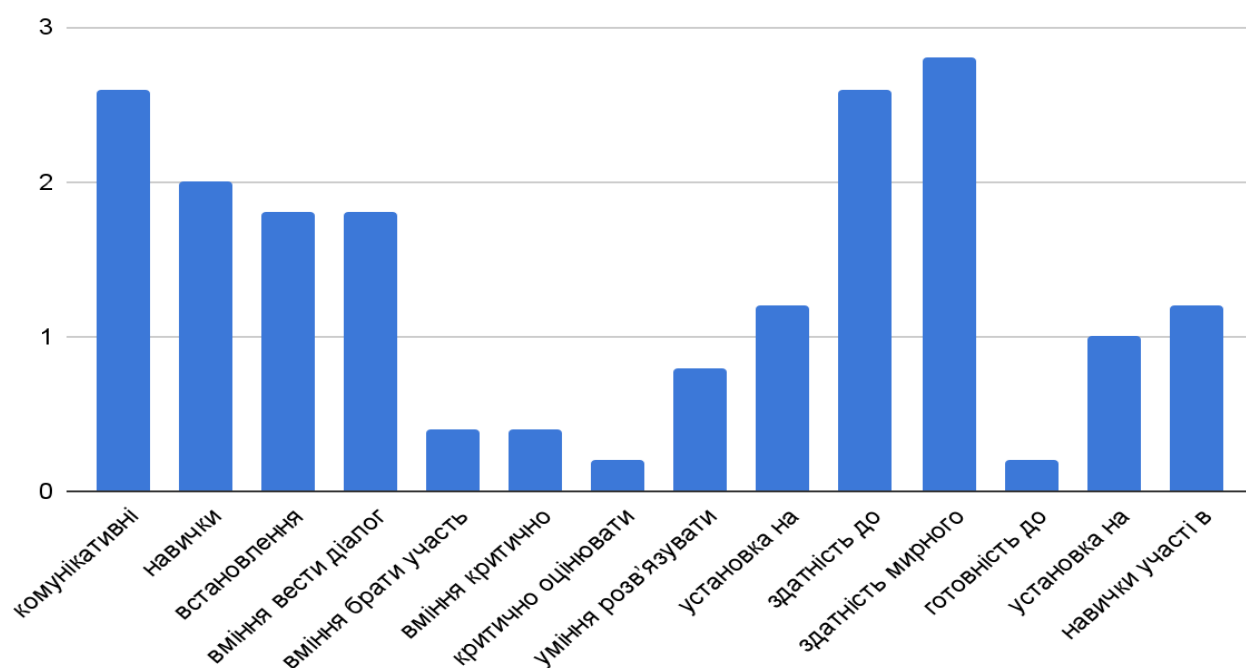
Компетенції	Вияв	Вхідна оцінка (вересень)	Поточне оцінювання (кінець жовтня)	Поточне оцінювання (кінець грудня)	Поточне оцінювання (кінець березня)	Підсумкове оцінювання (кінець травня)	С/б
Соціально-комунікативна	комунікативні вміння						
	навички спілкування						
	встановлення конструктивних відносин із людьми						
	вміння вести діалог						
	вміння брати участь у громадському обговоренні суспільних проблем.						
Інформаційно-медійна	вміння критично мислити, шукати, аналізувати й оцінювати інформацію						
	критично оцінювати медіа повідомлення на основі джерел, соціальної ситуації.						
Солідарність, розв'язання соціальних конфліктів, проблем	уміння розв'язувати соціальні суперечності,						
	установка на толерантне розв'язання конфліктів,						
	здатність до успішної взаємодії з іншими,						
	здатність мирного співіснування в умовах соціокультурного різноманіття.						
Відповідальний соціальний вибір й ухвалення рішення	готовність до ухвалення обгрунтованого рішення на основі усвідомленого й виваженого вибору						
Громадянська участь	установка на відповідальну суспільну діяльність						
	навички участі в соціальних та політичних процесах						

Статистичні дані підсумкового оцінювання динаміки виявів громадянської компетентності здобувачів освіти 3-4 класів ЗЗСО №7

Статистичні дані підсумкового оцінювання динаміки виявів громадянської компетентності здобувачів освіти ЗЗСО №7 (початкова школа)

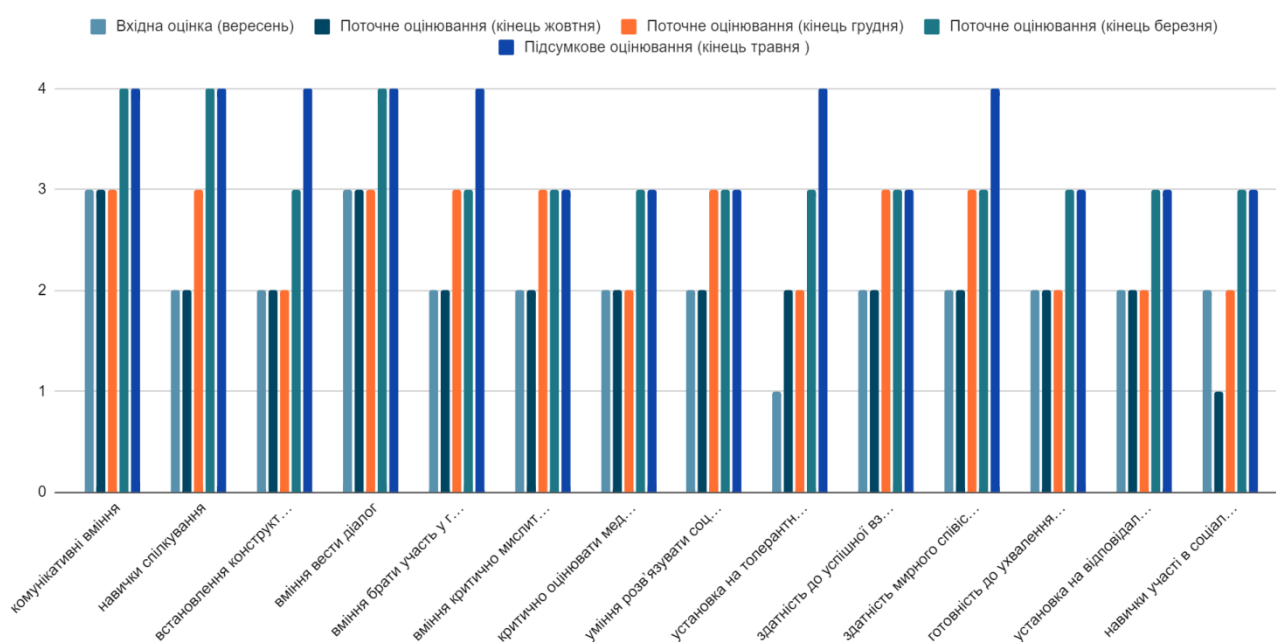

Середній бал за підсумками моніторингу (початкова школа)

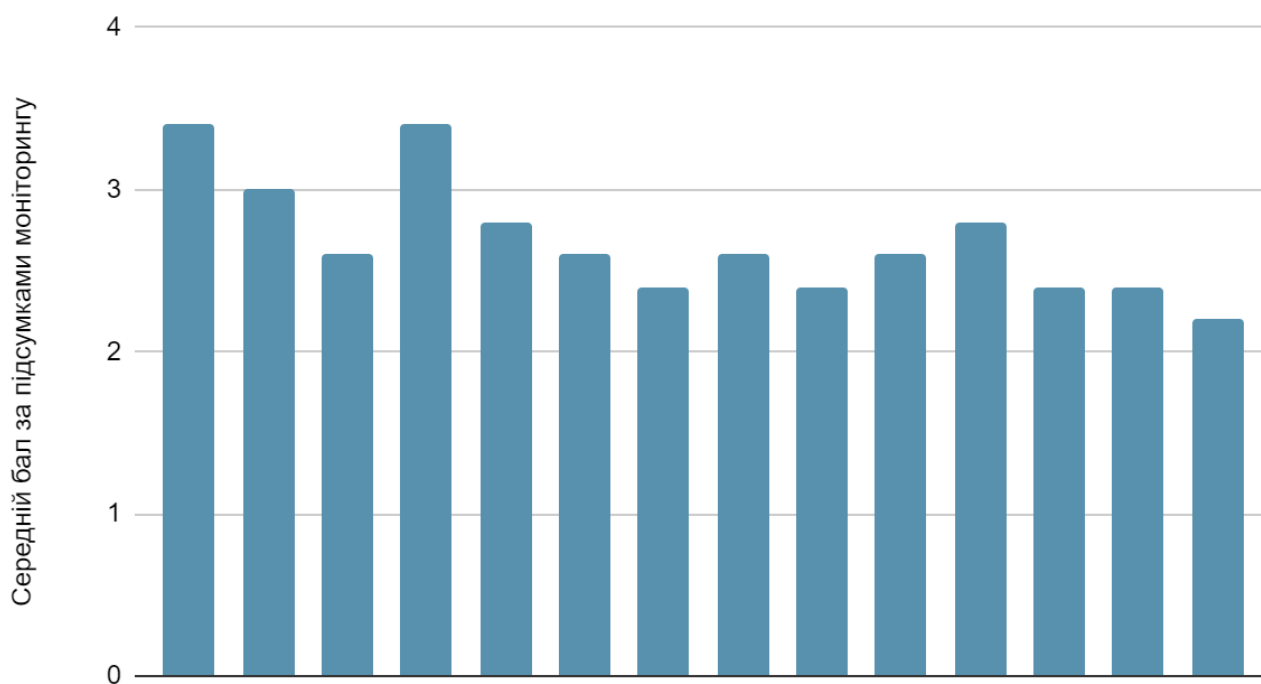

Статистичні дані підсумкового оцінювання динаміки виявів громадянської компетентності здобувачів освіти 9 класу ЗЗСО №7

Статистичні дані підсумкового оцінювання динаміки виявів громадянської компетентності здобувачів освіти ЗЗСО №7 (9 клас)

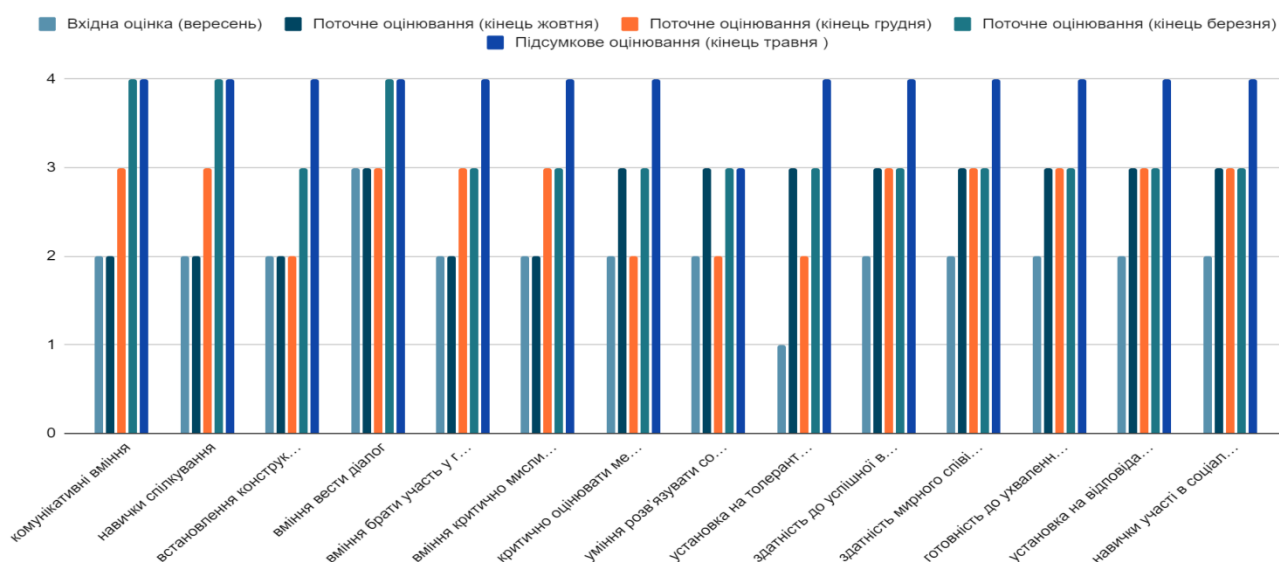

Середній бал за підсумками моніторингу (9 клас)

Статистичні дані підсумкового оцінювання динаміки виявів громадянської компетентності здобувачів освіти 10 класу ЗЗСО №7

Статистичні дані підсумкового оцінювання динаміки виявів громадянської компетентності здобувачів освіти ЗЗСО №7 (10 клас)

Середній бал за підсумками моніторингу (10 клас)

